

BOUND BY

STANDARD
BOOKBINDING CO.

24-36 Pleasant St.
BOSTON, MASS.

From the library of

HOVSEP ARSLANIAN

given in his memory

by his wife

Araknaz Arslanian

08 DEC 2011

ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐ

891-99

01 JAN 2000

9-13

413

Վ Է Գ

ԵՐԿՈՒ ՄՐՏԵՐ

(ՄԻՇԼԷ ՈՒ ԼՈՒԻՔ)

Մ. Ա. Պաքան
Z E L N U Y
Մ. Ր. Մ. Գ. Ս. Ռ. Ճ. Ս. Ն.
Տիպար ԱՐՄԷՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆԻ
Արտուստր Հանրագիտակի

R

ԿԵԳՐՈՆԱՏԵՂԻ
ՋԱՐԳԱՐԵՍՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

K

Կ. ՊՈԼԻՍ
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱԳԱՆԱՆ
Կալաթա, Գուրեուղաւ Խան թիւ 7
1908

Տ Պ Ս Ր Ս Ն
Ե Ւ
Կ Ա Ջ Մ Ա Տ Ո Ւ Ն
Ս Ա Գ Ա Ե Ա Ն
Կ Ա Լ Ա Թ Ա

رف نظارت جلیله سنک ۱۸۴ نومروی و فی ۳ ایلول ۳۲۳ تاریخلو
رختنامه سیله طبع اولمشدر

12 MAR 2013

24063

207

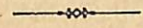
ԱՆԿԵՂԾ ՀԱՄԱԿՐԱՆԱՑՍ

ՅԱՒԷՏ ՈՂԲԱՅԵՍԷԱ

ՎԱՂԱՄԵՌԻԿՆ ՏԻԿԻՆ ԻՍԿՈՒՋԻ ՍԵՆՃԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Աղջիկն էիր չնաղագեղ,
Ծլած, ծաղկած ձրիւք շեղ,
Սեռիդ՝ նոր փայլ, փառք՝ ծնողքիդ,
Տանն ոգին եր սիրող հոգիդ:

Եղար նոր հարս դուն բաւերախս,
Փեսին տունն ալ քրիւր դրախս.
Ամուսինդ ալ՝ երջանիկ հայր,
Եղար պարծանք զաւակաց մայր:

Կ'երգեր, ծպտեր շուրջդ ամեն ինչ,
Կեանքդ եր գոգ լոյս միտ լառ ու ջինջ,
Որ կարէր յար բարձ իր բերկրում,
Ու չունենա՛ր իր խաւարում:

Այլ, ո՛վ բախտի դառն հեղձումին,
Քանի մ'ամաց հազիւ Տիկին,
Քեզ ջերմ պաշտող ամուսնուդ մահ,
Շիրիմն քրաւ Քեզ մատուռ, վահ...:

1-69

Ուր մե՛նացա՛ր այրին լաւես,
 Նորափրիք որբեկացոյ հետ,
 Մեծ քենն ուխտած դեմ աշխարհին,
 Ուր այգն՝ ա՛լ ցայոյ, կեանոյդ էր սխրին:

Մինչեւ մարմինդ, անդարման ցաւ,
 Մեղբաւոսի պէս հալեցաւ,
 Սիրականիդ շիրմին վրան,
 Ուր մեր սիրտ ա՛լ կսկիծ մխան:

ՆԱԶԻԿՆ, ԷԼԻԶ, զոյց հրեշտակ,
 Թողլով աւանդ ու յիշատակ,
 Որք յարուցած թեզ իրենց մեջ,
 Սիրոյդ վառին լսպետ անեւջ:

Ի ՄԱԶ

Վ Ա Ղ Ա Ք Ա Ր Շ Ա Մ

Ս Ե Տ Ա Ս Ա Ն Ա Ս Ե Ա Յ

ԱՏՐԻՆԷ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆԻ

Ո Ղ Ք Ե Ր Գ

Հազիւ տեսեր էր մեսսասն Մայիս,
 Վարդի, տխակի, գեփիւռի ամիս,
 Կեանք շաղուած բոյրէ, հանանչէ, երգէ,
 Հրեշտակ մ'էր երկիր քուած երկինքէն:

Ո՛ր աղջիկ աղւոր քան մեր Ատրինէ,
 Ճակատ՝ լուսնկայ. դեմքը վառվռէ,
 Այտերուն խնձոր կը բուրէ համբոյր,
 Ա. քերուն նայուածք փայլէ հրապոյր:

Տունի վանդակին դեղձանիկն էր նէ,
 Ճուռորուն օրքներ կեռատէ, նունէ,
 Հայրին ու մայրին աչքին միակ լոյս,
 Երջանիկ կեանքի ներշնչէր բիւր լոյս:

Քերովբունիներ, մի օր, երկնքէն
 Իշան մեր երկիր, սարին Ատրինէն,
 Գարձաւ տունն ամբողջ մարած աշտանակ,
 Ծո՛վն աղի լեղի արցունքի համակ:

Հացին, դեռ կուլան ճնուղֆ սխուռնին
 Գեղոյ, շնորհաց փոքրիկ դժխուհին,
 Զո՛ւր հողմին, շողին միտ կը հարցնեն,
 Ո՛ւր քուս իրենց հրեշտակ Ասրինեն:

Զեփիւռը՝ վարդին, վարդը՝ սոխակին,
 Սոխակն աշխարհիկն գուժեց լալագին.
 «Երկրեն դեպ երկինք քուս Ասրինեն.
 Զեզ նայի վերեն, Ասուծոյ գրկին»:

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐը սրտի պէս զգայուն ոգւով
 շարադրուած վիպամատենիկ մ'է: Վերլուծում
 մ'է ան զգացումներու, բնութներու, սովորութե-
 ներու, վարուց, բարուց նկարագրերու, որք կը
 կազմեն ընտանեկան, ընկերական կեանքին կմախքն
 ու մարմինն՝ իրենց այլազան երեւութներով, գու-
 ներովն ու գծերովն արդուզարդուած, ընդլայնու-
 ած ու քննադատուած: Ոստայնն յղացումներուն՝
 որով բանուած, հիւսուած է վէպը, թէ՛ յատակին
 (fond) վրայ, թէ՛ ձեւին (forme) մէջ, ամենեւ-
 ին զերծ է խել մը արկածախուռն վէպերու յա-
 տուկ հնարքներու բազմառէջք ու մանուածա-
 պատ ցանցերէն, որք, մեքենական իրողարձու-
 ներու խառնիճաղանճին մէջ, ընթերցողին միաքը
 քայլամուտր ու խելատանջ ընելու չափ, բաւիղէ
 բաւիղ կ'գերեվարեն: Թէեւ անոնք, երբեմն իրենց
 լարիւրինթոսներուն խորը, վառն ու ցոլացնեն բա-
 րերար խէայներու լուսարձակներ. բարենպատակ
 զարգացումի արկածայիր ու բախտախնդիր չուին
 մէջ՝ անհուն նկատումներովն ու անսահման ձգ-
 տումներովն որքան տառապող, չուարած ու վաս-
 տակաբեկ, նոյնքան և անոնց խութներուն դէմ
 ընդվզուն, անընկրկուն ու աննկուն ոգորումնե-
 րովն ընդմիշտ տողորդ, պայքարող մարգկային
 Հոգւոյն ու կեանքին թաքուն անելներն ակներև
 ցոյց տալու, ու անոնց ամպամած հորիզոններն ան-
 աղօտելօրէն պայծառացնելու անդուսպ տենչան-

քով : Եւ ասով , իմա՛ , իրենց այս լուսաշաւիղ բարի առաջնորդումովն արժանանան տիեզերական թէ՛ մշտնջենական սքանչացումին ու երախտագիտութեան :

ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐՈւ Վիպագրքուկին ծրագիրն , ինչպէս ըսի , պարզունակ ու համեստ է : Դէմքերն , որք կ'կազմեն գործողութեան շրջանակն , և դերակատար կ'երեւին տեսարանի բեմին վրայ , չեն եթերային կամ առասպելական էակներէն . որք , հրաշալիս իրենց պարածածուկ քողք առած , Հելիկոնի ամբրոսականներովն ու նեկտարովը մնանին , ո՛չ ալ Պարզեւաց Երկրին անձուկովը տառապող ու անապատին մէջ թափառուն՝ Ենովայի նախասիրական ու մենաշնորհեալ երանելիներէն՝ որք երկնասեղ լօրամարդիներով ու երկնացօղ մանանայով կերակրուին , ո՛չ ալ փառաշուք սրահներու (սալօն) ու համազգեստի շողշողուն անձնաւորութիւնք , որ դէմքէ աւելի դիմակ , աւելի երեւոյթ քան էոյթ , և որք արժանիքէն աւելի աչառանքին կ'պարտին յաճախ բացառական իրաւունքն իրենց տիրոսապանձ գոյութեան :

ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐՈւ անձինքն , այո՛ , ամենուս նման հասարակ մահլանացուներ , ոսկր ու ջիղ ու նեցող քանական երկոսանիներ , ամենակեր ապուններ , թէև բնական ազդակներու (agents physiques) ներգործութեանց տակ կ'ապրին , սակայն ներքին զգայարանքին , գիտակցութեան լուստովն առաջնորդուող , բնազդումէն աւելի բանականութեան անսացող , բախտէն աւելի ջանքին հաւատացող , կամքին առաջադրումէն ու գործու-

նէութեան մղումէն վարուող , գաղափարականին հետ նիւթականին ալ հետամուտ , ընկերական միջակորեար դասակարգէն քաղուած տիպեր (types) : ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐԷն առաջինն է մերազնեայ երիտասարդ մը , անունը՝ Միշլէ . անշուշտ հայերէն Միքայէլ անունին աշափրանկան : Չեմ գիտեր թէ մեր նորահաս երիտասարդ վիպագիրն ի՞նչ նախասիրական հակամիտումէ , կամ ի՞նչ հարկադիր բռնաազդբօսումէ բերուած է Միքայէլի տեղ Միշլէ կիրարկելու . ցորչափ նուազ հանրային կարեւորութիւն ունին , մեր համար , — ամենու՛ն ալ համար — , յատուկ անուններն , որքան առաւելագոյն կարեւորութիւն ունին անոնցմով հասկցնելիք յաճոակ գաղափարները , որք կը բացատրեն ու կը հասկցնեն բոլոր ինչ որ անձիւրին , մասնաւորապէս , և ամենուն , ընդհանրապէս՝ օգտակար է ու վնասակար :

Սակայն՝ բաւական ատենէ ի վեր նա մանաւանդ , դիտած եմ զարմացմամբ , չըսեմ զայրացմամբ . մեր գրողները , — բացառութիւններն յարգելով մենք ևս սովորօրէն — , իրենց գրուածոց մէջ հայ անուններն եւրոպացնելու մարմաջ մ'ունին , իրեւ գրական ձաշակի օտարտի ու անհարկի նորաձեւոյթ :

Մեր այս միջանկեալ հարեւանցի դիտողութիւնն երբէք նպատակ չունի զայս ու զայն մտանաւորապէս ծաղրել կամ ձաղկել , այլ գրական յոռի ունակութեան մը դէմ պարզապէս յայտնել է մեր զուտ անձնական կարծիքը : Զի՞ փոյթ թէ ուրիշներն ալ զայն ինձ հետ բաժնեն թէ ոչ : Հա-

մոզմունք անկախակայելի են, թէեւ ընդգիծա-
խօսելի :

Մեր երիտասարդ վիպագիրն հմուտ՝ ճկուն ու
ճապուկ գրչին մէկ ճարտար դարձուածքովն, իր
Վէպի դիւցազնին կենսագրական թէ հոգեբանա-
կան գծագրումը պատե՛հ առիթ համարելով՝ մեր
արդի խորհող ու գործող երիտասարդութեան նշա-
նաւակելի թէ նշանաւորելի կողմերուն բաղդատա-
կան թուարկումը կ'պարզէ, որուն խտացումն է
գիրքն ամբողջ, նիւթ ունենալով յետագան :

— Միշէ որբեւայրի ու հիւանդկախ մօր մը մի-
ածին զաւակն է : Թաղին դպրոցական շրջանն ա-
ւարտելէ վերջ՝ շուկայ կլած, առեւտրական աս-
պարէզն ընդգրկած, վաճառականի մը քով՝ գրա-
գիր :

Տհաս նորերու ցուցանքին մէջ, մեր ժո-
ղովուրդին թէ մեր ժամանակին փայլն ու փառքն
աւելցնող, զգճն ու գործն երիտասարդութեան
ընտիրներու դասուն կ'պատկանի. ի բնէ ծանրա-
գլուխ, լըջամիտ, ողջախոհ ու բարեբարոյ, առ-
անին թէ առեւտրական շրջանակայ մէջ, կենցա-
ղագէտ, փափկանկատ, շրջահայեաց ու հեռատես
վարմունքովն իրեն ծանօթ ամէնուն համակրանքն
ու համարումը գրաւած, իր ներկայութիւնն ամեն-
ուր կ'ներշնչէ ակնածանք ու յարգանք. անխաբ
երաշխիք մը, առյապա՛յն, մի օր, ինքն ալ, իր
կարգին շէնքով շնորհքով մարդ մ'ըլլալու, մարդն
առեւտրական ու պատուական : Ո՛չ ապաքէն ամէն
նշանաւոր վաճառականի խոնձարուրն եղած է
գրագրին խոնարհ ալ շատ խորհրդաւոր գրասե-

զանը : Որպէս ամէն կուսակրօնի մէջ Պատրիարք
մը կամ Կաթողիկոս մը կը բնակի, նոյնպէս և ամէն
գրագրի մէջ՝ վաճառական մը :

Միշէի պաշտօնավարած վաճառատան տէրը՝
գործին հոգեպինդ փարող, գրագրին հաւատարիմ,
բոլորանուէր ու ժրջան աշխատութեան փոխա-
րէն, օր քան զօր կ'բազմապատկէ իր գնահատող
հոգածութիւնն ու բացարձակ վստահութիւնը, որմէ
Միշէ գիտէ քաջալերուիլ բայց անով զեղծանիլ
ո՛չ երբէք :

Թէեւ 22—23 տարիքն հազիւ թեւակոխած,
մօրն հիւանդագին վիճակը՝ մէկ կողմէն, իր զբաղ-
մանց ծանրաբեռնութիւնը, միւս կողմէն, երիտա-
սարդ հոգին ճնշող տաղտկալի միօրինակութիւն մը
գարձած, կ'որոշէ իրեն կենակից և իր խնդում թէ
տրտում պահերուն՝ իրեն մտերիմ ու հաւատարիմ
ընկերակից մ'ընտրել : Ինքն արդէն զօրեղ կամքի
ու կորովի նկարագրի տէր, իր գուշակող նախա-
զգածումէն ալ թելադրուած, թէ գրագրի պաշ-
տօնը, քիչ ատենէն, այլեւս իր գործունէութեան
առջեւ նետուած ու դէպ ի վաճառականութիւն
տանող ոսկեղէն կամուրջն է, իր որոշումը գոր-
ծադրելու կ'ձեռնարկէ : Կ'փնտռէ օրիորդ մ'որ
տիպար կիմն ու իտէպ ամուսինն ըլլայ : Վէպին
պարմանի հեղինակն իր զգալու ու մտածելու տա-
զանդը Միշէի փոխ տուած, անոր բերնէն, նորա-
հաս գրողի յատուկ պչրոտ ու կրակոտ ոճով մը կը
նկարագրէ տիպար կիմնն ու իտէպ ամուսինը, թէև
նկարագրելու տեղ, կարծես թէ կ'լուսանկարէ :

Եւ մինչ Միշէ, իր ապառնի իտէպ ամուսինն

ըլլալիք օրիորդ մ'ընտրելու հընընուքովը մտա-
տանջ , քանիցս , մէն միայնակ , Հասարակաց Պար-
տէզին երկարպտոյտ շրջանն ընելէն յոգնած , ա-
ռանձնացեր նստեր է , գունդ գունդ , զոյգ
զոյգ զբօսաշրջիկներու ներկայութենէն հեռի , ծա-
ռի մը շուքովն հովանաւորուած մարմարեայ սե-
ղանի մ'առջեւ , ահա յանկարծ անծանօթ մը՝
իրեն կը յանձնէ նամակ մ'ու կ'անհետի : Կ'բա-
նայ նամակն ու հոն կ'կարգայ հետեւեալ խօս-
քերը . «Կ'խնդրեմ անմիջական ժամադրութիւն
մը , Չեզ հետ կարեւոր խօսելիք ունիմ» : Նամակն
անստորագիր է : Երբ Միշէ մտովին կ'հարցա-
քննէ . «Ա՛յր է արդեօք թէ կին , իր սիրական
մտածումներն անակնկալ իմն ընդհատող սոյն նա-
մակին հեղինակը . ահա ծաղկահասակ գեղանի մը ,
ծաղկի պէս փափուկ ու անուշաբոյր , համակ խինդ
ու ժպիտ , համակ շիկնում ու դողում , իր սրտա-
ցուցիչ ու մոլորեցուցիչ անակնկալ ներկայու-
թեամբն՝ իր վրայ թաւալելու չափ ապշահարած
Միշէին դողդօշուն ձեռքը տաք մը կը սեղմէ .
հոն հոսելով նաեւ իր տաք սիրտն ու տաք սէրը ,
զոր երկար ատենէ ի վեր ափին մէջ սեղմած կը
կրէր կարծես , առաջին պատեն պահուն , պարպե-
լու զանոնք Միշէի ձեռքին մէջ , ձեռքէն ալ անոր
սրտին ու հոգւոյն երակաց մէջ , ելեքտրական հո-
տանուտի մը նման ցնցող ու կիզող : Գեղեցիկնե-
րու գեղեցիկն՝ էլիզն է Ան , Միշէի դրայիլին աղջի-
կը , որու վաղուց արդէն դադա համակրած էր
երիտասարդն , ամէն օր տունէն շուկայ , ու շուկա-
յէն տուն երթ ու դարձի պահուն՝ տեսնելով զայն

իր պատշգամի խուփ վանդակին մէջ թառած ,
ասեղնագործին կամ կարուձեւին զբաղած , փողո-
ցին սովորական թէ պատահական անցորդաց կամ
իրադարձումներուն վրայ հաղիւ մերթ ընդ մերթ
անտարբեր ակնարկ մը կ'նետէր : Այնքան զգոյշ
ու խոհեմ էր : Կ'մտածէր թէ կնոջ մ'անուշը ,
աղջկան մը համբաւը՝ նման է հայելւոյն՝ զոր ամե-
նէն թեթեւ շունչն իսկ կ'աղօտէ :

Միշէ , հակառակ էլիզին նկատմամբ տածած
բուռն սիրոյն , չէր իշխած խնդրելու անոր ձեռքը ,
զոր իր խոհարձ գիրքէն ու նիւթական աննշան
կարողութենէն դերազանցապէս վեր . — որքան
վաճառական հարուստ տէրն իր գրագրէն վեր , —
բազմաթիւ թէկնածուներ , խնդրարկուներ ուղած
և ձեռնուռնայն ետ դարձած էին : Միշէ , մօտէն ու
խորունկէն կանխագիտակ՝ միշտ գերազանց գեղեց-
կութեանը վրայ հպարտանալու ամէն արդար իրա-
ւունք ունեցող իր վսեմ ու չքնադազոյն դրացուհ-
ւոյն վէս ու դժուարահաճ բնութիւն , անոր նկատ-
մամբ իր սրտին մէջ խտիղ առած ու բոյն դրած
սէրն , իրրեւ պղատոնական համակրանք մը , միայն
պահել հարկադրուած էր , առանց , ո՛չ ինքն և ուրիշ
ո՛ր և է ոք , թափանցած ըլլալու , անոր ձեռքը
խնդրող շքեղագոյն թէկնածուները մերժելուն
թաքթաքուրքը : Սակայն մերժումի գաղտնիքին
հանելուկն ուր ուրեմն յանկարծ կ'լուծուի , էլիզ ,
ինքն անձամբ անձին ու առանձինն , պատանուհոյ
մ'անպատրուակ ու անվերապահ համարձակու-
թեամբ կ'խոստովանի Միշէին վաղուց հետէ իր
նկատմամբ անուցած սէրն անզուսոյ ու թաքուն .

քօղամերկ բանալով սիրավառ սրտին հուսկ ծալքն
 ու ծածուկ, ճիշդ ինչպէս գարնան մէջ, ծաղկին
 կոկոնն իր կոյս ու խուփ ծոցը կ'բանայ արու-
 եակին առջինեկ ցօղին ու արշալուսին առաջին շո-
 ղին: Միչլէ, որուն սիրտն ու հոգին ալ էլիզաբի
 սիրովն արդէն վազուց տոչորուն, անոր այս անա-
 կնկալ ու հրդեհող ներկայութենէն ա'լ աւելի սաս-
 ափկ բռնկած, ու ծայր աստիճան դո՛ս ու շնորհա-
 կալ անոր կաթոզին սիրոյն այսքան բացսիրտ ու
 բացօղի յայտարարութենէն, խղճելով հոգեսար-
 սուռ յուզումէն բիբերը պտղող արցունքի կիզիչ
 կայլակն աչքին մէջ, ու կրակուած սրտէն հրափե-
 տուր թեւ առած հառաչն իր բարախուն լանջքին
 տակ, դողդողուն այլ հաստատուն չեշտով մը
 օծուն՝ սա մեկին, հակիրճ ու կարիճ յայտարարու-
 թիւնն, իբրև պատասխան կ'ուզղէ առ գեղանին
 ու շնորհալին էլիզ. — Ձեր բոցափետուր պերճա-
 խօսութեամբ սիրոյ յայտարարումէն վերջ, ինձ
 այլեւս ոչինչ կ'մնայ ընել ու ըսել բայց եթէ
 բացարձակ խոստովանիլ թէ նմանադէս և ես ձեզ
 համահաւասար խանդավառումով, հիացումով դձեզ
 կը սիրեմ, ինչպէս սիրած եմ, և որպէս պիտի սի-
 բեմ առ յաւէտ, ձեր ջերմեռանդ ու խանդակաթ
 սիրոյն մէջ գտած ըլլալ հաւատարմով ասպիցայ
 երանութեանս նոր գտնալ դրախտը, երեւակայած
 ու մտատանջօրէն որոնած տիպար կինս ու խոհալ
 ամուսինս հանդիսանալիք հազուադիւտ ջքնադուհին,
 և հաւատքի չափ գերազանց համողումով յայտա-
 բարել թէ կ'խոստանամ դձեզ պաշտել կրօնքիս չափ
 նուիրական՝ պատուոյս վրայ խսպառ»: Երկու ամբիժ

ու անխճբիժ սրտերու այս սիրաւէտ յայտարարու-
 թեանց պատմական պահուն, վարսագեղ սօսին, որ
 իր զովափիւռ ստուերովն համակ կ'հովանանար,
 դբօսամոլ ամբոխին ժխորէն ու անոնց խուզարկու,
 մասնտու նայուածքներէ, բոլորովին մեկուսի քաշ-
 ուած, այս զոյգ մը սիրականաց վերեւ, և որուն
 մէն մի սաղարթ, սիւքերէն շնչած սօսափունտիւ,
 իբրև խորհրդասպաշտ նոր Դրուտի մը լեզուն,
 անճառ աղօթքի հծծիւն մը կ'փսփսար երկինքին
 ու երկրին հետ, դողցես կ'դառնայ, կ'ըլլայ բաց-
 օթեայ մատուռի մը դմբէթն երկնարերձ, կճեայ
 սեղանն ալ՝ որ անոնց միջեւ, խորան մը սրբա-
 տալ, նուիրագործելու համար այս սիրակցորդ ա-
 մուին հոգեբուղիս ուխտերը, և, իրենք երկօքին ևս՝
 ինչպէս միմեանց սիրոյն վկայ, նոյնպէս և իրենց
 սիրոյ ուխտերն օրհնող քահանայ: Այլեւս Միչլէն
 ու էլիզն մէկ հոգի են, երկու մարմնոյ մէջ, ու
 մէկ հոգւոյ մէջ՝ ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐ: Կ'մեկինն Հա-
 սարակաց Պարտիզէն՝ որպէս՝ թեւ թեւի, նոյնպէս
 և սիրտ սրտի կապուած, անձնիւրն այնքան սրտա-
 պինդ կ'մանէ իր տուն, ուրկէ որքան սրտատանջ
 մեկնած էր, պատմելու համար ծնողաց իրենց սէ-
 բերն անկեղծ, ու հայցելու, պահանջելու անոնց
 լիակատար դո՛հացումն ու պսակումն անմիջապէս:
 Վէտին աաղանդաւոր երիտասարդ հեղինակն շատ
 վայելուչ, շատ սրտառուչ լեզուով մը նկարագրած
 է էլիզն ու Միչլէն անակնկալ հանդիպումն և
 անոնց կցորդ սիրային պատկերները վարպետի
 վրձինով գունաւորած, շքաւորած, անոնց ընթեր-
 ցումն ա'լ աւելի հրապուրելի ընծայելու համար:

Միշլէի բարեսիրտ մայրն անխառն գոհունակութեամբ կ'լսէ իր միամօր զաւակին. իսկ էլիզի չարասիրտ մայրը թէեւ չի կրնար խել իր աղջըկան սրտէն խորարմատ սէրը, սակայն զայն կ'գայթակղեցնէ, կ'թռնաւորէ շահամոլ սաղբումներով ու շողմարար յուսադրումներով, Միշլէն պաղեցնելու համար իր աղջկան տաքսիրտ սէրը, իր բուի աչքերովն առանց հեռատեսելու թէ իր այդ սաղբումներն իր աղջկան սպառաքելին համար մահացու սայթաքումներ են, և իր շողմարար յուսադրումներ՝ կործանարար յուսավրիպումներ:

Էլիզի մայրն ուրուրեմն կ'յաջողի տարհամոզել իր աղջիկն, ի նպաստ իր շահադէտ ու պճնամոլ ծրագրին. Միշլէի հետ հապճեպով ամուսնանալու գաղափարն ընդմիջտ ձգձգումի վերածել: Աղջիկն ալ իր կարգին կ'շնանահարի Միշլէն տարհամոզել ու ամուսնանալու աճապարումն յապաղումի փոխել: Էլիզ մօրմէն սաղբուած, — գէշ թելադրուած, — կատարեալ դրամապաշտ պճնամոլուհի մը կ'դառնայ:

Հոգի կուտայ հարուստի՛ մը հետ կարգուիլ անպատճառ. նոյնիսկ եթէ այդ փարթամն ըլլայ զառամ մի: Բաւական է որ անոր դիզած ոսկիներուն շնորհիւ, նոր հարսի պէս հագուած, շքուած, թանկագին գոհարեղէններով ընդելուզուած գեղեցկութիւնն ա՛լ աւելի հմայիչ, հրապուրիչ հանդիսացնէ, կառքերով շրջագայի, ծառաներով շրջապատուի, սարսնի շքեղուհի Տիկին, ամէն թատերական ներկայացումներու, ընտանեկան

թէ ընկերական ամէն հանդէսներու, պչրուհիներու ժամադիր զբօսավայրերու, անհրաժեշտ յաճախորդուհին ճոխալ. առ ոչինչ գրելով ակնածանքն ու թէ՛ տարիքին թէ՛ ընտանեկան գիրքին վայել պատշաճութիւնները: Թէեւ ինքն ալ մօրն հետ գիտէ թէ Միշլէ ունի մեծահարուստ, կալուածատէր, ամուրի ու ծերունի հօրեղբայր մը, որուն միակ օրինական ժառանգորդն ինքն է: Սակայն գիտնալով թէ Միշլէի հայրը տունէն վտարած էր իր եղբայրն. անոր վարած շուայտ, ցոփ, խէնէշ ու անուղղայ կենցաղին պատճառով, ու մեռնելէն առաջ՝ պատուիրած երգմամբ ո՛չ ինքն ոչ իրեններն Սնո՛ր տունը, ո՛չ ալ Ան, բնաւ երբէք իր տունն ոտք չի կոխել. կ'երկբայէին թէ թերեւս, ի վրէժ հանգուցեալ եղբօրն անարգական վտարումին, հօրեղբայրն ալ իր պատկառելի հարստութիւնն ամբողջ հանրային հաստատութիւններէն միոյն կտակելով ժառանգազուրկ ընէ Միշլէն: Սակայն Սականիսած էր իմաստութեամբ սիրաշահիլ իր հօրեղբայրն, որ, ինքնայօժար ու սրտաբուղխ առատածեւունութեամբ մը, ո՛չ միայն հարսնիքին այլ և հարսնացեալներուն օժիտի կրկին ծախքեր առաւելօքէն վճարած է Միշլէին: Սա չէր հաղորդած Էլիզին իր այս ընտանեկան ու անձնական գաղտնիքը:

Միշլէն իր այս գաղտնիքին ուժովն է որ կ'առաջարկէ Էլիզին հարսի վերաբերեալ օժիտին ծախքն ալ պատրաստ է ինքն անձամբ վճարել միայն թէ շուտով կատարուի հարսնիքը: Սակայն ի զո՛ւր: Ամուսնութիւնն յապաղեցնելու անվերջ, անհատում ձգձգումներու երեսէն կրած անհարկի

զրկողութիւնքն ու զոհողութիւնքն ա՛յն աստիճան կ'սրտաբեկեն Միշլէն, որ այլևս էլիզի հետ ամուսնանալու հնարաւորութենէն վնաստ, անոր սէրէն յուսավրէս, անոր գեղեցկութենէն ալ հմայաթափ, լիովին կ'համոզուի սա տխուր ճշմարտութեան թէ՛ էլիզի մէջ բնակողն այլևս ո՛չ թէ հաւատացած Տիպար կիներն ու իսեալ ամուսիկն է այլ դրամագաշտ, ընչաքաղց, շահադէտ, պճնամոլ ու նանրալիս ամբարձարանուհի: Կանայի այսքան մերկապարանոց ու խստասիրտ պատրանքներու հանդուրժելն իր այրական արժանապատուութեան անգոսնումն համարելով, իսկոյն և իսկ կ'ամուսնանայ համեստ, սիրուն, գեղեցիկ, սևեալ օրիորդի մը հետ: Ամուսնութենէն քիչ վերջն ալ, հօրեղբայրը, որուն կեանքն արդէն իւրն սպառած կանթեղ, մեռնելով մէկ հատիկ եղբորորդւոյն կ'թողու բոլոր հարստութիւնն ըստ կտակին:

Եւ անա գրագրի խոնարհ դիրքէն բարձրացած՝ առեւտրական հրապարակին վրայ՝ ամէնուն վարկն ու յարգն արդէն գրաւած, դրամատէր-վաճառական մ'է եղած Միշլէն: Տօնական օր մ'իբ Տիկնոջ հետ, իրենց սեփական կառքը նստած Բերաի կողմերը այցելու-պտոյտի կ'ելնէ. կառքին պատահանէն անցուդարձը դիտած զբօսուն պահուն, կ'նշմարէ քիչ հեռուն, սգաւոր որբւեայրւոյ մը պէս համակ սեւեր հագած, գլխէն մինչև ոտքն աղքատութիւն, մտատանջութիւն, սրտաբեկում ու տուայտանք աղաղակող եղկելուհի մը, որ աչքերը լայն լայն բացած, արհամարհանք ու նախանձ վազող խոժոռ նայուածքովն ինքն ու իր տիկինը դի-

տելով կ'քայէ, և քայելէն աւելի կարծես ինքզինք կ'հեռնէ: Միշլէի սուր ու գուշակող նայուածքն իսկոյն կ'ճանաչէ այդ սեւասքող չարաբաստուհին, ու էութիւնն յանկարծ իր ամբողջ շէնքին վրայ տատանելու չափ ուժգին պայթող հոգեկան խորունկ վշտի փոթորիկ մը կ'ալեկոծէ՝ իր գանկն ու կ'դարկահարէ դէմքը, աչքերն իր ակնակապիճներէն դուրս քաշող խելայեղ նայուածքն այդ չուսուռնւոյն հեւացող հեան ի վեր կսկծանքի արցունք կ'պղղի. արգահատանքի հառաչանք կ'հալի: Էլիզն է այդ խեղճուհին, վէՊին երկու սիրերէն մին՝ ցօղունէն՝ իր գարունին մէջ ցեցահար, փրթած, ինկած տերեւն ոտնակոխ, հողմավար ու խորշակահար:

Էլիզէի ու Միշլէի այս անակնկալ ու զիրար շանթահարելու չափ դողահարող հանդիպումը կը կազմէ վէպին գլխաւոր հանգոյցն և անոր քաւառադիզ մէկ դրուագն՝ իր յուզիչ սքանչելականին մէջ ծափահարելի. և որ, ո՛չ միայն սոյն վէպին, այլև ո՛ր և է վէպի մը մէջ, նմանօրինակներն ստեղծելն, յղանալն հեղինակի մտքին գերազանցութիւնն ի վեր հանող, նուրբ ու քիչերու մենաշնորհ նախանձելի յատկութիւն մ'է. որով խոստմնալից կ'երեւի ԵրկոՒ ՍՐՏԵՐՈՒ դեռատի հեղինակը. նամանաւանդ այն փորձ վերլուծումովն այժմ հակապատկեր այլ երբեմն իրերապաշտ զոյգ մը հողիներուն յուզմանցն ու զգացմանցն, որով կ'համակուէին անոնք երկուքին, այնքան նորաբողբոջ յուսերու, ըղձերու ծաղիկներով դրախտաւէտուած անցեալի մը արահետը կորմնցնելէ, իրարմէ փրցուած, զատ-

ուած քաղելէ վերջ, յեղակարծ իմն իրարու կ'հանդիպին, տարբեր ներկայէ տարբեր ապագայ տանող կեանքի ուղեորութեան մը մէջ, ակնթարթ մը միայն զիրար խաչածեալ այլ իրարմէ ց'յաւիտեան անանցանելի անդունդներով անջատող երկու ներհակ զուգահեռականներուն վրայ :

Միշէ, երջանկութեան կատարն հասած՝ հեղինակին նորածող բառովն՝ երկնամ, ու էլիզ՝ դժբախտութեան մէջ անկանգնելօրէն ինկած, երկբամ, նորէն հեղինակին նորակերտ բառովը, առաջինը՝ իր սիրելի ու շնորհալի կնոջ հետ ուրախ, զուարթ, փառաւոր կառքը բազմած, ընտանեկան նորանոր խրախճանքներ վայելելու, երկրորդը՝ սեւերը թաթխուած՝ հագուստէն աւելի սեւ շուքն եւեթ իրմէ անբաժան ընկեր առած, ու իր հիւանդի դեղերը, Մահազդի կամ գերեզմանի տոմսակի մը, անցագրի մը պէս ձեռքը բռնած, արտում արխուր հետիտան կ'քայէ, չորս չոր պատերուն մէջ կեանքի գառնութեան բաժակին մըրը քամելու : Վիպագիրը շատ գունագեղ ոճով կ'պատկերացնէ Երկնի ՍՐՏԵՐՈՒ կեանքին հակադրութիւններն ընթերցողին հետաքրքրութիւնն ընդմիջտ լարուած պահելու ճարտարութեամբ :

Էլիզ, որ արդէն Միշէի բախտաւոր յաջողութիւնները լսելով սրտին ցաւէն հիւանդացած էր, այս պատահումովը սրտէն ու մտքէն բոլորովին կաթուածահար, գլուխը կ'գամէ հիւժախտ բարձին, մինչեւ տաճարին պղինձն անոր ծիւրած ծընգած կեանքին տխուր վախճանը գուժէ :

Միշէ, ինչպէս էլիզի հիւանդութեան ամբողջ

չըջանին մէջ, անձնուէր եղբոր մը վեհանձնութեամբն առատաձեռնօրէն շուսլած էր էլիզի պաշտած ու չգտած դրամը, ամէն տեսակ խնամք, անկարօտ՝ առաջնակարգ հարուստ հիւանդի մը վայել, և իր նախասիրած գեղեցիկ սիրուհոյն հիւանդի դիւրագգամութիւնը չվիրաւորելու համար, առանց հասկըցնելու ալ թէ ինքն է էլիզին վերջին օրերուն թագուն բարերար, նոյնպէս և Անոր մահուան պարագային՝ փառաշուք յուղարկաւորութեամբ մը կ'պատուէ իր պննասէր գեղեցիկին վերջին մնացորէն ամփոփող դագաղը, հրաշագեղ Ծաղկեփունջերով ու թանկագին պսակներով զայն պճնազարդած : Էլիզի գերեզմանին վրան ալ կ'կանգնէ հոյակապ ու զարդագեղ շիրիմ մը սա խորհրդաւոր արձանագրով. «Այս Գամբան՝ Յիւսաւի պճնամող Աղջկան» : Ահա՛ ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐՈՒ վէպին նիւթն ու Անոր պարունակոյթը, զոր, պննասէր էլիզին ընծայուած իբրև վերջին տխուր յարգանք, քիչ մը պաճուճարանօրէն ներկայացուցինք ու բացատրեցինք :

Վէպին հեղինակն է Տիար Արամ Գարուճեան, դեռատի ու համակրելի գրող երիտասարդ մը, հազիւ 22—23 տարեկան : Գում Գարու, իր թաղին Մայր-վարժարանին մէջ նախակրթական ուսումններն յաջողութեամբ աւարտելէ վերջ, Պէրպլեան Վարժարանը կ'յաճախէ գնահատելի յաջողութեամբ շարունակելու բարձրագոյն ուսումները : Դպրոցի կեանքէն վերջ՝ կ'ընդգրկէ առեւտրական ասպարէզն : Ինքնագլուխ կ'յաջողի ուրուրեմն վարել հօրն հիմնած վաճառատունը, զոր, ապա շեասի են-

Թարկուելուն՝ կ'ստիպուի ուրիշի մը յանձնել, ըստանձնելով, ինչպէս ցարդ, պատուաւոր վաճառականի մը քով քարտուղար-գործակատարի պաշտօնը, զոր կ'վարէ տիպար գործունէութեամբ ու գնահատելի աջողակութեամբ, մշակելով հանդերձ, իր պարապոյ սուղ ժամերուն մէջ, նաև գրականութիւնը: Եւ արդէն Տ. Արամ Գաբուճեան հետաքրքրելի ընթերցողաց ծանօթ է Պոլսոյ Օրաթերթերուն ու Շաբաթական Հանդէսներուն մէջ երբեմնի հրատարակած հանրային կարեւորութիւն, ընդհանուր շահեկանութիւն ունեցող նիւթերու, հարցերու վրայ գրական, առեւտրական այլեայլ ուշագրաւ յօդուածներովն, ինչպէս նաև զուարթախօս մտացի Ֆանքեզիներովն: Հրատարակած է նաև իրական ու ընտանեկան թէ ընկերական կեանքերու պատկերներէ քաղուած գեղեցիկ ու հետաքրքրաշարժ նորավիպեր, իրենց տեսակներուն մէջ ամէնքն ալ գրեթէ նոր գոյնով, նոր սոճով ու նոր հրապուրով: Իրապաշտ թէ հոգեպաշտ գաղափարներու խառնուրդ մ'են իր յղացումներ:

Գրական աշխարհին մէջ նորեկ մ'է ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐՈւ երիտասարդ հեղինակը, ամէն կարգի ընթերցողներու համակրանքին ու քաջալերանքին արժանի: Անմահն ու վսեմն Վիգտոր Հիւկօ կ'ըսէր. «Ամէն անգամ որ տեսնեմ նորեկ բանաստեղծ ու նորեկ գրագէտ մը, ես մէկ կողմ քաջուելով ճամբայ կուտամ իրեն որ անցնի, երթալ գրաւելու համար իրեն արժանի դիրքն ու դերը գեղեցիկ դպրութեանց ու մտաւոր գործունէութեան աշխարհքին մէջ»: Մենք և մեր հետ ամէնքն ալ կը

կրկնեն բանաստեղծական ու վիպական աշխարհի մեծագոյն վարպետին սոյն խօսքը նաև ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐՈւ նորեկ հեղինակին համար:

Վէպերուն նպատակն է ընտանեկան ու ընկերական բարոյական իրեն վախճան ունենալով առաքինութիւնը վարձատրուած ու մոլութիւնը պատժուած տեսնելն ամէնուս: Տ. Արամ, ՎէՊԵՐՈՒՆ յատուկ այդ նպատակն ու վախճանն իրեն մտատիպար բռնելով, ջանացած է մեր ընտանեկան ու ընկերական կեանքերն իրենց ամէն ստորին խաւերուն ու վերին մթնոլորտներուն մէջ ճարակող բարոյականի մէկ համաճարակ ախտը, այն է աղջկանց պնճամուրլութիւնը արմատախիլ ջնջել, նկարագրելով զայն իր բոլոր ատելի ու զզուելի երեւոյթներուն մէջ:

Վէպն՝ սկիզբէն ցվերջ, եռանդուն ու վառվառուն ոգւոյ մը տաք շնչովն ոգեւոր է, ընթերցողը ներշնչուած պահելու կարող: Ոճն՝ իր բացատրելու կերպն ընդմիջտ երփներանգ, նկարէն, կոկիկ, կտրուկ ու կտրիճ: Յաճախ նորաձոյլ բառեր, մերթ կրճատուած իրենց սովորական կաղմէն: Այլոց պարզօրէն ըսածն ինք պերճօրէն ըսելու նորասիրական ճիգ մը, մտքի սին սեթեւեթ մը, որ յաճախ շատերու քով արուեստն արուեստակութեան կ'վերածեն, և կարգ մը ինքնակոչ ու վայբերան քննադատներու ձրի նոր ծամոցներ կը հայթայթեն: Իր լեզուն տեսակ մը նոր արձակ, ուսանաւորի յատուկ յանգերուն պէս ներդաշնակուած: Կարակնեալ պարբերութիւններ, կարճ նախադասութիւններով: Իր մտածումները պարզելուն

մէջ կան բանաստեղծի երեւակայոտ թռիչին հետ , պատկերազարդ բացատրումներ . որոցմով անշուշտ պարծենալու իրաւունքն ունենալ կ'հաւատայ երիտասարդ հեղինակը , որ կ'ջանայ տալ իր գաղափարներն յայտնող բառերուն այնքան նրբենի ու փափկենի խնամք՝ որքան իր նորածեւ հազուստի , կապուստի արդուզարդերուն :

Վերջապէս՝ նորահաս երիտասարդ Հեղինակին այս առջինեկ Վիպագրքոյն իր գեղեցիկ մասերուն հետ ունենայ ալ թերիներ , ասոնք կ'համարուին պատկերին շուքերը . պատկերին գեղեցկութիւններն ա՛լ աւելի արտայայտելու կ'ծառայեն . և ամէնուս հրապուրելի կ'ընեն անոր ընթերցումն , որով մեր հետգհետէ ժմնող արդի Վիպագիրներու մէջ կրնայ իր առանձին պատուոյ տեղն ունենալ : Հեղինակն ունի նաև ուրիշ պատրաստ շարք մը վէպեր հետգհետէ հրատարակելի : Ամէնքն ալ հանրային կարեւորութիւն ունեցող , ընթերցողին հետաքրքրութիւնը շահագրգռող հարցերն ունին իրենց առանցք , և միշտ կործանարար ու տնաւեր մոլութիւններն ընտանեկան բարքերէն արմատախիլ ընելու ազնիւ փափաքովն ու նպատակովն յղացուած : Անոնցմէ երկուքը , մին ՍԻՐՈՅ ԽԸԼԵԱԿՆԵՐԸ , և միւսն ալ՝ ՎԵՐՋԻՆ ԶՂՋՈՒՄ անուանով , մամուլի քակ ու հանրային ընթերցման խրախուսանքին միանգամայն արժանի :

Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է սոյն վէպին հրատարակութեան գործին մէջ , մայրաքաղաքիս ու ամէն տեղերու ընթերցողաց թէ մատենագրաց վստահութիւնն ու համարումը շահած ,

գրաւաճառ Տիար Պիմէն Գ . Զարդարեանի ցոյց տւած հոգածութիւնն ու անխոնջ աշխատանքը : Բաւական չէ գիրք մը , վէպ մը գրելն ու անոր նիւթականն հատուցանելը . այլ այդ հրատարակութիւնն իր արդի օրինական ձեւակերպութեանց նրբութիւններէն անցնելով զայն թէ՛ Հասարակութեան ճաշակին , թէ՛ տպագրութեան բուն կանոնաց համեմատ՝ պարտուպատշաճ վայելչութեամբ ներկայացնելն ալ , զնահատուժի ու գովեստի արժանի մեծ գործ մ'է , զոր խղճափիտ ու մանրակրկիտ հոգածութեամբ կատարած է ամէնուս համակրելին Տ . Պիմէն Գ . Զարդարեան :

ԱՐՄԷՆ ԼՈՒՍԻՆԵԱՆ

ԱՐՏՈՆԱՏԵՐ՝ ՀՍ.ՆՐԱԳԻՏԱԿԻ

Վ Է Պ
ԵՐԿՈՒ ՍՐՏԵՐ
(ՄԻՇԼԷ ԵՒ ԼՈՒԻՋ)

—→→→00←←←—

ԱՂՔԱՏ ԱՂԶԿԱՆ ՄԸ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

—*ուտ*—

Մաղկատի կեանքի մը անցքը կը գուժէր բոթատու զանգակը...: Ու զանգակն ընդհատ կը զօղանջէր, ընդհատ տխրունի շառաչներով, ընդհատ ողբանուէր հառաչով:

Լացք մը՝ ափսոսանքի գարնան ծաղիկի մը, որ փայտեայ ցուրտ կոնծումին մէջ գոսացած մարմնով անշարժ կը քնէր. կը մրափէր, կարծես:

Մահաբեմին վրայ դրուած է ընկուզենիի ԻՒՂՈՏ դադաղը հալած, մաշած մը պատսպարած, բեհեղապատ, մետաքսոյր պերճանքի մը պչրամոլ շողանքին մէջ ձերմակ քողքի մը ոսկեթել պսակը բոլորած ձակտին, ձեռքը ձեռքին վրայ, ակնդէտ կ'յառէր մազնիսացուած անայլայլ նայուածքով մը անձանօթ կէտին՝ հողէն՝ հող վճիռին: Ու վրէժ մը կ'արտացոլար կարծես կիսախուփ այդ աչքերէն դեռ ապրի՛լ կ'ուզեմ...:

Դեռ ապրիլ կ'ուզեմ, այո՛. զարդարանքներուս, քմահաճոյքներուս անձնատուր — Հօբի աղջիկի մը աշխարհավայել ըզձանքովը...:

Հարսենման տեսք մը. ճերմակներու փոթփոթ ոլորքներուն մէջ ընկողոյ, մեռելի մը մահատիպ սարսուռը չէր աղդեր. բայց դիմախոռովքը՝ գոգցեա կ'արտայայտէր փոռը յուսովրիպումի շըրջաններ, որոնց դառն բոլորքը հիմակ ցրտասարսուռ պատած էին իր թարմատի մարմինը :

Գամբանական յիսուուեցաւ : Քառածի ոսկեգրուագ կառքով մը գերեզման առաջնորդեցին :

Աղքատ է, կ'ըսէին, շատ աղքատ մէկզմէկու, բայց ինչո՞ւ այսքան բազմածախս շքեղանք. երբ, քանի որ ազգային հանրածանօթ կարկառուն դէմք մ'ալ չէր : Երեք տարի վերջը՝ ծերունի գերեզմանապահէն լսեցի այս աղջկան հետաքրքրաշարժ ու բարոյատիպար անցքազրոյցը, տարօրինակ ու ոլորմելի պատմեակն այս հիւքին, այս չուսու աղջըկանը . . . :

Բ.

ՄԻՇԼԷԻ ԳԱՂԱՓԱՐԸ՝ ԿՆՈՋ ՄԱՍԻՆ

Միշէ, կարօտ երիտասարդ մը, բարօրնի քով կը ծառայէր, և ամսականն ալ հազիւ հազ կը բաւէր մայրը ապրեցնելու :

Ո՛րքան կը սիրէր մայրիկը, ամէնքը մեռեր, գացեր, հոգեհատոր պաշտեցեալ իր այդ կեանքը մնացած՝ մայրիկն էր միայն մնացեր :

Ա՛ն՝ իր հոգին, ինքն անոր սիրան էր : Իր երջանկութիւնը կեանքը, անոր կենսոտ ստինքէն

ծծած, իսկ ան գորովի մը անպատում սիրելութեան գերբնականութիւնն անոր էութենէն ընդօրինակած էր :

Մէրը՝ զաւկէն. կեանքը՝ մօրմէն : Այսպէս կը ճանչնային զիրար : Երկուքին աշխատանքն ու նպատակը եղած էին զիրար երջանիկ ընել :

Միշէ սովորական երիտասարդներուն բնօրթը, մղար, ուղղեկորոյս քայլերուն սայթաքումը չ'ունէր : Ի՛նք, քսան երկու տարիքը թեւակօխած, չէր ճանչցած տակաւին ներքին ճայնատու գրգռուր շեշտող հրաւերը. ե՛լ, վնտուէ, անմամադ. հալուն ու հաշուն այդ անպատկառ վնտուքը . . . :

Իր անսուակ ընկերներն աչքին առջեւն էին, որոնք դեռ արփաւէտ շրջանին չաւարտած, վերջալոյսի մը նուազկոտ արեւը դարձած էին . . . :

Իեռ մայիսեան կայտիւր, խանդն ու աւիւնը չողեւորած զանոնք, լացող դեկտեմբերի մը մահասփիւռ դալուկովը կը վերջակէտէին կեանքի տարտամ սահմանը :

Այս չէ՞ր ըմբոստ արշաւը անկայուն սիրոյ մը, տուփի մը ետեւէն վա՛ղքը խենդուխօյ, յայրա՛տ գիրկընդխառնումը տարածամ սեւ հողին, բոլորանուէր փարանքը անաւրոտ դանդիւրին . . . :

Վաղանցիկ փայփայանք մը, աննպատակ ոչընչանալու տրամադիր բուպէական սէր մը կը նմանէր իրեն համար, օգոստոսի մը ջերմոտ օրերուն այցելու պատրոտ զովանքին, որ էութիւնդ յարատեւ վայելքի մը հմայաթափը կ'զգայ : Ի՞նչ կ'արժէր խուսափուկ, խուճապող այդ զովանքը . . . :

Աւելի լաւ էր, Միշէի համար, այրիլ ու մրկիլ

սիրոյ տապկող այդ ջեռոցին մէջ, քան սիրել մէկը երկվայրկեանսի մը համար... :

Միշէի իսեալն էր գրկել էակ մը, կեանքի մը ամբողջ տեւողութեան մէջ, ըմբռնել այն պանծալի անճառ վայելքը, որ հասնիլ, սպառիլ չի գիտեր, որքան որ կեանք մ'ունիս դեռ ապրելու, շնչելու, միշտ ծծելու անոր սիրոյն անձեռ նեկ՝ ՍՄՍՐԸ՝ հիւթը որ քեզ կ'անմահացնէ անհուն երջանկութեան մը սրտաբաղձ զգացումներու արբշըռանքին մէջ : Կ'ըմբռնէր ան, փափկիկ էակ մը գերիվեր, բարձր շատ բարձր, աղտոտ ու գոհնիկ մտածումներէն սրբացուած էակ մը : Դուն քու երջանկութիւնդ անոր էոյթէն պիտի ծծես անյագ, իսկ ան քու բերնէդ պիտի շնչոտի : Ան՝ համադամ խորտիկը պիտի ըլլայ քու սիրոյ սեղանիդ, իսկ դուն՝ անոր առօրեայ հացը : Ան՝ անձնաւորումը սիրոյդ, դուն՝ անոր անձնուիրումը :

Այսպէս ըմբռնած էր Միշէ ամուսնական կեանքին կնոջական սիրոյն խրախճանքն ու դիւթանք, և կը տենչար սոսկ վայելել այս վսեմ խորհրդապաշտութիւնը իր իրական բովին մէջ, և որուն անկեղծ բովանդանքին մէջ պիտի գըտնէր, իր հոգեկան, ցաւոտ, առնական վշտին սիւփիչ, փայփայող ամբոփոյքը : Ինչ փոյթ տգեղն ու գեղեցիկ, սիրտ մը պէտք էր իրեն համակերպող սրտին, ազնիւ սիրտ մը՝ իր սրբաձոյլ բնոյթին :

Միշէի իսեալը համակ այս սիրովը համակուած, մտածումներու այս խոր խորհումներովը սրբորում, սիրտը կ'եռեռեփէր երջանկութեան ըզձանքի մը հեռանկարովը :

Հոգեխռով այս նուիրական պահիկը, որ ամէն բարոյացունց երիտասարդ կը ներգգայ — թէպէտ երազանք մը օգտալաց, բայց և այնպէս իրական վայլումի պէս գգուող ու փայփայող բան մ'է :

Չգացումներու հոտուն այդ վայրկեանին էր որ երկտող մը յանձնուեցաւ իրեն :

Բացաւ ու կարդաց :

«Այս երեկոյ ժամը տասնէն մինչեւ տասնեւմէկ Ժառսեհը ձեռքդ պիտի սեղմեմ. ներողութիւն, մոռցայ ստորագրութիւնս դնելու, հոն պիտի ձանչնանք զիրար... :»

Գ.

ԺԱՄԱԴԻՐԱՎԱՅԻՐԸ՝ ԽՕՍԱԿՅՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Արդեօք ո՞վ կրնար ըլլալ այս երկտողին տէրը, եթէ ինք գիտէր ինքզինքը մէկուն դարպաս ըրած չէր : Ապրիլ մէկի խաղն ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ մայիսի մէջն էր... : Եթէ այդ մ'էր իրեն զրկողը, ինչո՞ւ ստորագրութիւն չի դնէր, ինչ անպատեհութիւն կար ասոր մէջ, իսկ եթէ ազջիկ մ'էր դռնէ տառ մ'եւս դնելը անհրաժեշտ չէր... :

Մտածումներու՝ երբ այս տարակուսանքովը Ժառսեհին մէկ անկիւնը կ'օրօրուէր,

— Ահա՛, ստորագրութիւնս ձեռքը երկնցնելով... :

Միշէ սեղմեց այդ փափուկ ձեռքը. Լուիզին էր ան՝ իր ամենօրեայ անցու դարձին մէջ աչքին դար-

կամ ու լուելեայն սիրտը գրաւած աղջիկը :

Առաւ քովը :

Լուսթիւնը տիրած էր երկուքին մէջ :

Լուսթի սիրտը կ'եռուեւիէր սիրոյ մը անփորձ գրգիռովը — ինչ պիտի խօսէր և ինչպէս պիտի բացատրէր իր սրտին սէրը : Ու դէմքը ամօթէն կը չիկնէր . երբ՝ քանի որ յանդուգն սէրը զինքը կը մղէր սիրտը բանալու :

Լուսթիւնը խզուած էր :

— Սիրելի՛ս, չորս ամիսէ ի վեր, ես գիտեմ թէ ինչ անուր տառապանքներով չարչրկեցայ քու սիրոյդ : Ես պիտի յանդգնիմ ըսել թէ աշխարհի վրայ չիկայ այնչափ տնօնելի տառապանք մը՝ որուն սէր անունը կուտան : Արդ կտրուկը, կը սիրե՞ս զիս հիմայ, եթէ ոչ, քու սիրտդ՝ այսօրունէ ըսկըսեալ թող ծաղկատի մարմնոյս սուգի շղարշը ըլլայ մշտնջենական : Անձուէր երիտասարդը՝ ան է աղջկան մը համար, որ սիրող սիրտ մը, խաչելու թիւն չընէր իր եսին, եթէ կ'ընէ, նոյնինքն անտր կեանքը այդ եսամոլիքին զոհաբեր վարձատրու թիւնը պիտի ըլլայ : Այս վերջինը կ'ընդունի՞ք սիրելիս . . . :

— Ո՛չ, երբէք, չեմ ընդունիր : Կը սիրեմ քեզ : Չեմ գիտեր թէ, դո՛ւք ձեր այդ բացատրութեան պէս անկեղծ պիտի սիրէ՞ք զիս : Իմ նպատակս սըրբազան սէր մը մշակել է, ոչ թէ խաբէանքով գիրք սիրտ մը սառոյցի կտորի վերածել, այդ իմ ձեռարուեստս չէ : Քանի որ անկեղծ կը սիրէք զիս, իմ մասիս պաշտելը կը մնայ :

Այսչափ մը եղաւ, տաք խօսակցութիւննին :

Սիրած էին զիրար, անարատ ու անմեղունակ սիրոյ մը դաւանանքով :

Գ.

Ա Ն Փ Ո Ր Ձ Ս Ի Ր Տ Ը

Լուսթի — մսեղ ու կայտուուն սիրուն աղջիկ մը, Աստղիկի մը չափ զգլխի զիցուհի, տեսնողը կը քարանար առջեւը :

Շատեր գլխէ հանելու ճիգեր ըրած էին, բայց անոր կախ դէմքը, սէգ ու հպարտ նայուածքը, արհամարհոտ շարժուձեւերը, խնկարկող լէգէոններուն բուրումնասիւն կնդրուկը սպառել տուած էին :

Պէտք չէր ըսել թէ Լուսթի սէր չունէր, բայց ժամանակը հասած չէր — դրդումի զգայացունց ներուժանքը տակաւին կը քնէր իր ներքը :

Հետզհետէ տարապայման վառք մը, ցոլք մը, նախայրիք եզող նորեկ հեշտագրգիւրը զգաց իր կուրծքին տակ. առջինեկ սարսուռը խողտեցուց, թրթռացուց բնազդային տարասեռ թելը . . . : Ուժգնոտ ցնցում մ'զգաց ու չկրցաւ զիմադրել :

Միշտէն սրսիւս էր, հոգին յանկարծուստ մնոր հոգիէն ելեքտրականացած, անպատում՝ մըտադիւր սիրոյ մը ամբողջանքովը սիրած էր Միշէլը, ու նետեց ինքզինքը անխորհուրդ անոր առնակահի բաղկաբաց թեւերուն մէջ, ճիշդ բաց աչքերու մթամած մուկին խարխարումներուն պէս, և կամ յափրացածներու խօլ ու թիւր տապալուն քայլումին երերակումներուն պէս վտանգաւոր, ուրոնք վեհերոտ սրտի մը օժանդակութեանը կը կարօտին, ապա թէ ոչ շուտով կը գլորին, կ'իջնան, անկումին արհաւրոտ գահալիժումովը, այն խորունկ փոսը՝ թէպէտ նախապէս խորոտ գնացքով

մը, բայց յետոյ կսկծոտ ախոսանքի մը կծու կոտ-
տանքովը կ'սթափին... :

Լուիզ այս դառն կէտերը, լեզի հետեւանք-
ները և անհարկի պատեհութիւնները նկատի չա-
ռած, ներսով-դրսով յանձնուած էր Միշլէի: Բայց
այդ բաղուկները՝ խղճի ու բարոյական ղգացում-
ներու միւսգիւղներով պրկուած, ջղայնոտ այդ բա-
զուկները՝ պատուար, արգելք կը դնէր անոր
բուռն կրքոտ ընդվզումներուն. կը զսպանակէր ջը-
լապինդ բուռնցքով մը այդ անդիմադրելիին ահ-
համարձակը, որ սոսկ ամուսնական կապը պիտի
խզէր, քակտէր ու պիտի ծնցունէր համարձակը
երկուքին մէջ. կուսական անգին քօղը այն ատեն
վերնալով, թեւ թեւի պիտի մտնէին նոր կեանքիմը՝
նոր սենեակը, առագաստը մենաշնորհ կեանքին... :

Ե.

ԱՊԻԿԱՐ ՄՕՐ ՄԸ ԿՈՐԾԱՆԱՐԱՐ ԽՐԱՏՆԵՐԸ

Լուիզ լուռ համուռ մ'առած էր հիմայ.
համբերութիւնն ալ հատեր լմնցեր էր:

Նշուութիւնը պատմէ՞ր ծնողքին թէ ոչ, բայց
պէտք էր ճշմարիտը տեղեկացնել: Պատմեց:

— Հասաւ անշիկս, չես խորհիր որ այս տղան,
թէպէտ սիրուն ու պորկեշտ, բայց և այնպէս մե-
զի նման անկարող: Քանի որ ամուսնանալ կը փա-
փաքիս, լա՛ւ, աշխատինք, հայրիկդ ալ համողենք,

քեզի հարուստ երիտասարդի մը հետ կարգենք:
Աշխարհի վրայ սէրէ, գեղեցկութենէ և վերջապէս
ամէն բանէ առաջ դրա՛նք պէտք է: Դուն տղայ
ես, բայց մայր մը փորձառու է. գիտեմ թէ այդ
վիճակով երջանիկ ըլլալու տեղ ապերջանիկ պիտի
ըլլաս, ինչո՞ւ հարուստ մը չառնես, որպէսզի օդա-
փոխութիւններով, սպասուհիներով, կառքերով շը-
քեղ կեանք մը անցնես: Աշխարհի վրայ մայրդ
մէյ՛մը բերաւ, մէյ՛մալ չի բերեր:

Լուիզի սիրոյն հուրքը մեղմեցաւ, բայց չէ
մարեցաւ: Սիրած անունը մոռնալ նկրտեցաւ, բայց
չի մոռցաւ... :

Մայրական այդ նկուն, ցած ու վատնօգի խը-
րատը, որ իր միամիտ սիրտը խառնակած էր,
ճիշդ այն վճիտ ու ականակիր ջուրերուն՝ որուն
պղտոր մէկ կաթիլը, բաւէ խաթարել, բայց ոչ
գունափոխելու աստիճան նշմարելի... :

Խորհեցաւ պահիկ մը. եթէ Միշլէ հարուստ մը
եղած ըլլար... այն ատեն շատ երջանիկ պիտի ըլ-
լար և մօրը խրատին անտրամաբանօրէն իրաւունք
տուաւ:

Հայրը իր աչքին առջեւն էր, և որ շատ ան-
գամներ իր քմշոտ ու կամշոտ հոգիէն անիծած էր
բախտը, անիծած իր ծնողքը լուկեայն, որոնցմէ մե-
կուն մէկը հարուստ եղած չէին, որպէսզի ուրիշ-
ներուն վայլած պերճափառ կեանքին պէս, ինքն
ալ վարէր կենցաղ մը պաճուճեալ հարստավայել
յոխորտովը:

Միշլէս հիմակ կը սիրեմ ըսաւ ինքնիրենը.
բայց վաղը թերեւս այս բուռն սէրը մարի ներսս.

այն ատեն հոգւոյս թախիծը վանելու համար, պերճ հազուատներ, զբօսուն վայրեր, կառք, սպասունհի կարեւոր պէտք մը կը դառնան կնոջ մը համար, բայց այս ամէնքը կատարելու համար դրամի կը կարօտին: —Օ՛հ սիրելիս, ան ալ մեզի պէս կ'ապրի անփառունակ, ծայրը ծայրին բերուած ապրուստով մը. խեղճ տղան...:

Գաղափարները կը հակադրէին զիրար պէտք անք և սէք, ինչ տարօրինակութիւններ, իրար հակակշռող ազդակներ, որոնք երբէք հաշտ չէին գար իրարու: Լուիզայ, անկեղծ սիրով մը թէպէտ վառվռուն, բայց պերճանք ու շքեղանք կ'ստուերատէին գորշ թղթայորդութեամբ սիրոյն պսպղուն հորիզոնը: Իր տկար ու մթամած խորհուրդներովը խնդիրը յեղաշրջել ճգնեցաւ սէքը ատէր թէ պէտք ար...: Խորհեցաւ այս այլասեռ ուժերուն վրայ, բայց տեսաւ և զգաց որ համահաւասար ուժեր անոնք, միածոյ տարրեր իր ներքը՝ հաստարմատ ճիւղաւորու մովը բունած...:

Ընկրկեցաւ, յաղթուած զգաց ինքզինքը անոնց անջեւ, ու չկրցաւ երբեմնի անդրանիկ միամտի վերաբերու իտլը, այդ բունական հակառակորդներուն՝ հաշտանքի դերը միջամտել:

Փառաւոյ պչրանքը, աւելի գողտրիկ, ակնախտիկ երեւեցաւ իր աչքին. զարդակեցեցաղը իր կեանքին խորհրդանիշը եղաւ, ինչ որ մերազնեայ ազջիկներուն յանձինս տրամադրութիւնն (prédisposition individuelle)է ասիկայ այժմէութեան մէջ:

Աէրը չի մտաւ իր ներքը, բայց պզտորեցաւ ամպամածութեան մթաստուերին ներքեւ: Ու հի-

մայ այդ մաքուր սիրտը, աղտոտ պատկերի մը մէջէն կը դիտէր, տարէց մարդուկի մը հետ ամուսնանալ. ջոջ, կեանքը կարճեցած հիւանդոտ մարդու հետ, որմէ՝ հարստանալով, ետքը Միշլէի հետ ամուսնանար...:

Բայց իր այս գծուծ ու նիհար խորհուրդները երեւակայական բաներ մ'էին, աւելի մխիթարական փառաքչումը իր մշտափոխ ու ալեծուփ գաղափարներուն՝ այդ անհիմն ու անյատակ քաստին...:

Եւ կամ, ո՛ր էր թէ Միշլէ անակնկալ հարբատանար, աւելի երջանիկ պատեհութիւն մը չպիտի ըլլար կ'երազէր ինքնիրեն...:

2.

ԼՈՒԻՋ ԻՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻ ՀԻՄԱՅ
ԱՄՈՒՄՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Լուիզ պահ մը սթափեցաւ, երեւակայական այս խէն ու կռիւ մարդակուխէն: Երեկոյ եղած էր:

Տնական յոգնութիւններէն ճնշուած և սենեակին մթնոլորտէն ալ ապականուած, պէտք էր դուրս նետուէր, Միշլէն գտնել, խօսուստելու, մաքուր օդ չնչնելու և զաղափարներու այս անհեթեթութիւններն ալ հարթելու ժամ առաջ:

Կալան արդուզարդը ըրաւ այնչափ աչքառու, որպէս սովոր են միջակ, անկարող դասակարգի սղջիկներ՝ փերեւտեալ ծեքծեքուփնիրով սոնքալ — սնափառութեան վատախտարակ շարաւին մէջ

խորթաթախ մահանալ — հարստահովեր կելով՝
խուսափուկ կեղծիքներ, որոնցմէ ոչ ոք կ'եղծանի
կ'խարուի, բացի իրենք՝ իրենց տգէտ ծանծաղա-
մըտութեանը վրայ:

Միշէի հետ կարեւոր խօսք մ'ունէր, և որն՝
առաւօտէն ի վեր մտադրած էր արդէն:

Ճամբայ նետուած էր հիմայ:

Լուիզի սիրտը կ'ելեւէջէր անզուսպ եռեւեփնե-
րով պերճանք թէ սեք այս հակոտնէութիւնները
չէին կրցած տակաւին հաշտանք մ'ընել, համերաշխ
եղբայրութեամբ միանալ, ձուլուիլ իրարու:

Ու դեռ կ'ըջալէր մտախոհ...:

Երկու այդ անհուն անեզրութիւնները իր
մատղաշ ու ծանծաղուտ գաղափարները չէին կըր-
ցած ծայրաբեր ընելու. դեռ կը մենամարտէին ա-
նոնք, հակառակորդի մը ամենաբուռն բռունցք-
ներով, որուն սաստ ցնցումին ըմբոստը կ'զգար
ներքուստ, ու սիրտը կը տրոփէր հիմայ աւելի ուժ-
գին բարախումներով:

Կամքը տկարադեր, ուժը պակսեր, ջլատուեր
էր. միայն այդ ախոյեանը պիտի կրնար ոգորիչ
անոնց դէմ, մնաց որ ուժապինդ ըլլար՝ չախչախելու,
ստնայարելու և զգետնելով միայն գոյութիւնը
պահպանելու, և յետոյ պաշտանքին ամենէն ջերմ
պաշտումովը փայփայելու այդ ուրոյն՝ սէրը, ո-
րուն մէջ պիտի մարմնանար երջանկութիւնը կեան-
քին՝ ոսկեղբուսագ այդ գաղտնիքը:

Ի՞նչ պատասխան պիտի տար հիմայ, ի՞նչ ձեւ
պիտի բռնէր, ահա Միշէն ներսը կ'սպասէր իրեն:

Ոնկաջնորի՝ չփոթ քայլերու տատամսոտ քայ-

լումով ներս մտաւ Ժառսեհէն, այնչափ մտածկոտ
ու խոհուն կերպարանքով, որուն՝ մանրախոյզ
դիտողի մը չպիտի վրիպէր անոր ներքին վրդովը,
կնճռոտ անլոյծ խնդիրի 'որ սրտամաշուքը, որ այ-
լանք մը, տարօրինակութիւն մը տուած էր անոր
դէմքին: Միշէին քովը էր հիմայ:

Ան, եթէ Լուիզի դէմքը խորազնին ակնարկ
մը մխրճած ըլլար, պիտի բացայայտէր անոր ներ-
քին խռովքը. ու տարակուսանքի մը հետապնդող
թափովը պիտի ճգնէր գաղտը լուծել՝ թափանցող
միտք մը լարելով անոր դէմ:

Սէրը ոգեւոր հիւանդ մ'է մահճին մէջ. որուն
չուրջը համակիրները համակ սարսուռով մը խըմ-
բակուած կ'ունկնդրեն — փքոցը կ'բանի, կուրծ-
քը կ'ելեւէջէ, շնչահատ եղած է, պիտի մեռնի,
մեռա՛ւ արդեօք:

Երկու սիրող սրտեր ալ զիրար այսպէս կ'ուն-
կընդրեն — հոգեկան արտայայտող զգացումները
մէկզմէկու — սէրը շնչոտ է, կ'անշնչանայ, պիտի
մեռնի, մեռա՛ւ արդեօք...:

Երբ Միշէ հոգեբանական այս կէտերը ունե-
ցած չէր, ինչ որ սիրող սրտերու համար ընական
էր որ եղած ըլլար, պատճառը իր արտասովոր ու-
րախութիւնն էր այդ երեկոյ, որ պիտի սփոփէր իր
սիրելիին անհամբերութիւնները, ու երազած եր-
ջանկութեանը իրական աւետիսը պիտի հաղորդէր:
Այս մտային դեզերումներուն մէջն էր որ չէր դի-
տած ուշի ուշով Լուիզի դէմքը, ինչ որ ուրիշ ա-
տեններ ուշադիր կը դիտէր — իր սիրելին տխուր
է, մտահոգութիւն ունի, իր համակրանքը միե-
նոյն է...:

Լուիզ զգաց իր ներքին անսովոր յուզումը, որ արտաքինը պիտի մատնէր, մութ ժպիտին տեղ ապամայ լոյս ժպիտի մը կեղծիքը թառեց, ու այդ խարկանքի սուտակասպ մեղկութեան մէջէն էր որ Միլչէի անյուշ ուշադրանքը վրիպած էր:

— Լուիզաս, իմ մասիս ամուսնական պիտոյքս հոգալու սկսայ: Նախ պէտք է որ դուք ալ բանաք խնդիրը ձեր ծնողքին, որպէսզի պէտք եղած զոնորութիւնները ընկելով, ժամ առաջ ձեռք ձեռքի տանք: Տարիները շուտով կը սահին, բայց եփուն այս սրտերն ալ կը ծերանան, ու այն ատեն այժմէութիւնը կը փնտռենք: Եթէ ծնողքդ անկարողութեան պատրուակին տակ, եթէ երբէք հակառակի, ինծի օր առաջ իմացուր, որպէս զի անձարէն ձար, հարսենական օժիտդ և այլն պիտոյքներդ կարողութեանս չափովը հոգամ:

Միլչէս, ինչո՞ւ կ'աճապարես այդչափ. ինչո՞ւ նեղուիս սիրելիս, ես չեմ գիտեր որ ձեր կարողութիւնը չի ներեր: Սիրտդ յօժար է, բայց քսակդ նիհար...: Մեր երկուքին ամուսնական ծախքերը բաւական դրամի կը կարօտին, գիտնո՞ւ...:

— Քեզ ինչ փոյթ Լուիզ այդ մանրամասնութիւնները, ես գիտեմ ըսածս, և պէտք եղածը ընելուս վստահ ըլլալուդ հաւար, յանուն սիրոյս կ'երդնում, որ պատուոյն երդումէն աւելի պէտք է գերազանց ըլլայ մեզ: Մայրս ալ հաւանութիւն տուաւ, և օր առաջ կը փափաքի մեր սուրբ պսակը համբուրել բաց աչքով, խեղճ մայրիկս: Երբ քանի երջանիկ պիտի ըլլայ գիտնո՞ս Լուիզ, երբ քանի մայրիկս ներկայութիւննիս վայելէ:

— Մի աճապարէր կ'ըսեմ Միլչէս...:

— Բայց Լուիզս, չեմ հասկնար նպատակդ: դուն չէի՞ր առէնէն աւելի անհամբեր հետապնդողը, հիմակ ինչ տարօրինակութիւն մը կը գնես քու փափաքիդ մէջ. ինչ դարձաւ արդեօք, խոչնդոտ մ'եղաւ մէջտեղը...:

— Չէ', ինչ խոչնդոտ...:

— Հապա ինչ... մի քաշուիք ինչ. քանի որ սրտերնիս մէկ է, դեռ կրօնքը չմիացուցած...:

Լուիզի դէմքը բռնազբօսիկ ժպիտը թառած, գլուխը կախ, թաշկինակը ձեռքերուն մէջ, փոթածալ փնջիկի մը ձեռակերտանքովը կը խաղար, ճիշդ այն ամօթխած աղջիկներուն՝ որոնք համարձակ բառի մ'առջեւ չըջագգեստնին կը ձեռնաշարժեն, բայց աւելին՝ նետուած նիւթն է որ կը ծեծեն խորհրդածութեան դարձդարձումներովը: Լուիզ ճիշդ հոգեբանական այս վայրկեանը ունեցած էր, ու երկու կաթիլ արցունքի գլորտումը ներսէն ըզգաց, բայց զսպելով ինքզինքը՝ կու տուաւ այդ ազեղիթերուն ինքնաբեր հոսքը, յարեւմամբ, հեղձող, խղղող այն կաթիլներուն՝ որ մայր մը կ'ընէ իր մահացող զաւկին անարին վերեւ:

Հաստատականին և ժխտականին միջակը, շքփոթ բան մը պիտի ըսէր, բայց անկեղծ սէրը կը կապտէր շրթները, ըսէ՞ր թէ ոչ, բայց պէտք էր ըսեր:

Ու ըսաւ:

Բայց չե՞ս խորհիր ապագան Միլչէս, դուն ալ ինծի պէս ես ալ քեզի պէս. ինչպէս պիտի ապրուինք, երջանիկ ըլլալու համար դրամ պէտք է...:

— Կը զարմանամ այս անհեթեթ գաղափարներուդ վրայ: Ատոնք տղայամիտ մտածումներ են, երբէք չէի յուսար որ, դուն այսպիսի ծիծաղարչ խօսք մը պիտի արտաբերէիր անակնկալ մ'ընելով: Երբ ամուսնանանք կ'ըսեմ, պէտք էր վտահ ըլլայիր թէ ապագան կ'անխտեսած եմ: Ես այն երիտասարդներէն չեմ որ կինը քահանայք մը կը դառնանին. բնական չէ՛ որ պաշտուած կին մը չի ըրուիր յաւէտ: Այր մը, որքան ալ ազգատ ըլլայ, պէտք է գիտնաս որ, սիրահարական ջերմ ամուսնութիւն մը. սէրը կը մղէ, գօտեպնդելով անոր բազուկները անձառ ուժով մը, որուն մէկ հարուածին տակ կրանիրն անգամ կը ճաթի, փըշուր փշրանք կ'ըլլայ իր հոգեհատորին հացը կորզելու...: Ապագային մասին փոյթդ անգամ թող չըլլայ:

— Բայց Միշլէս պէտք է խորհիմ, և ծնողքս ալ համոզեմ...:

— Մի խորհիր կ'ըսեմ, միայն ծնողքդ համոզէ:

Խօսակցութիւնը վերջացած էր ու մեկնումի կը պատրաստուէին:

Մեկնեցան:

Միշլէ ուրախ և ժպտուն, այն հաւատքով առիթ թէ, իր հոգեհատորին ծնողքը չպիտի մերժէր այս երջանիկ ամուսնութիւնը, այլ ընդհակառակը պիտի ուրախանային, երբ այժմէութեան մէջ առանց դրամօժիտի աղջիկներ տնամնաց կ'ըլլային. ինք ատոնց և ոչ մէկը պահանջելով հանդերձ, նամանաւանդ հարսանեկան ամբողջ ծախ-

քերն ալ հոգալու յանձնակամութիւն յայտնած էր, եթէ երբէք իրենք անկարողանային:

Լուիզ տատամտտ ու աղծուփ մտքով կը քայլէր երիտասարդին հետ: Կը խորհէր հիմայ ճամբան, այս ամէնքը զոր քիչ մ'առաջ խօսած էին, զինքը համոզելու համար էր լուի: Ինք գիտէր թէ Միշլէ բան մ'իսկ չունէր չնչին ամսականէ մը անդին, որ անխորհուրդ՝ իրեն պէս, առանց նիւթականը նկատողութեան առած ըլլալու սիրած էր, և այդ անձուկ վիճակը իր կանացի պըրտտ տրամադրութիւններուն չպիտի կրնար յագուրդ տալ:

Լուիզի համար, հիմակ ամուսնութիւնը, մօրը տածած և ազդած գաղափարն էր դարձեր:

Մայրը առանց խորհելու և ինքն իր վրայ անդրադառնալու թէ, երբ ամուսնացած էր չքեղ վիշլաններու, կառքերու սպասուհիներու մեծաշուք վոհմակին մէջ հարս գացած էր: Բայց մայր մ'էր խրատ տուողը, մանաւանդ մեր համայնքին՝ սնամէջ գլուխներէն մայր մը, որ իր խրատին անխորհուրդ և վտանգաւոր հանգամանքը առանց նկատողութեան առած ըլլալու, թերեւս կոյրօրէն, անգիտակից մղումով մը կը տենչար, երազանքի մը պէս խափուսիկ, իր աղջիկը վայլէր, վայլեցնէր այդ տեսակ երազուած հարստավայել կեանքը: Կեանք մը թէպէտ հրապուրալից, բայց հոն է դառնութիւնը ու հոգեկան սայրասուր ցաւերու բազմադիմի պէսպիսանքը:

Համետտ վիճակի պատկանող աղջիկ մը հաւանական է որ հարուստի մը հետ ամուսնանայ, բայց ի՞նչ տեսակ — անկարող, վատուժ, օխտաժէտ,

չարկեցողտ և կամ տարիքոտ, այս գունատեսակ զանակներուն մէջէն դուրս կուգայ ընտրելի ամուսինը . . . :

Կարողը՝ կարող, միջակը՝ միջակ, աղքատը՝ աղքատ կը փնտռէ . . . : Երբ ամէն նիւթ, օտարութի հետ ձուլուելով, կաղապարուելով է որ ընտիր տեսակը կ'արտաբերուի. այսպէս ալ, գեղեցկագիտական ճաշակով, ցեղային միաւորութիւններն ալ նմանօրինակ են — չքնաղ սերունդի մը նուիրագործման տեսակէտով — աւշոտ մը ջղայինի, ճերմակ մը թուխի, սեւահեր մը ոսկեհերի հետ խառնուելով՝ ազնուութեան, գեղեցկին նրբին ճաշակը կ'անձնաւորեն :

Ընկերական ամէնէն կարեւորագոյն և կենսական հարց մ'ալ ունինք որ անլուծելի մնացած է. տարբեր հարց մը, որ գեղեցկագիտական չէ, հապա թշուառութեան, հիգուութեան օժանդակող, նպաստաւորող հարց մը — վատուժ ու ճղճիմ քսակ մը, ուժեղ ու պարարտ քսակի մը հետ երբ բարոյական զօգմամբ կ'եղբայրանայ, կ'քովքովիանայ ընդհանրականութեամբ, այն ատեն է որ տարիներու շարայար շփումին տակ պիտի փշրուին, հալին ու հաշին չուառութեան ահուելի ուրուականը, իր անաւրոտ համայնապատկեր երանգներովը, և յետոյ այսպէս արդիւնքը ու օգուտը դուրս պիտի փոխեն :

Այս մեծ դերակատարութիւնը — ինչպէս ըսինք — լոկ երկուտեք սեռէ տարբեր կարողութիւններու տէր ամուսնական կապակցութիւնները պիտի ըլլան :

Այն ատեն մարդկութեան տառապանքը մատափը մեղմացած, հիգուութեան պատառատուն ճորձէն թարթափած, պիտի զարթնուն անամպ ու անվշտ երջանիկ միջոցորտի մը տակ :

Երբ այսպէս, թշուառութիւնը կծկած, խուսած ըլլայ մտածման սրտամաշուք հոգը պակասած մարդէն — կեանքերն երկարակեաց, սնախտ շրջան մը պիտի բոլորեն Թշուառութիւնը թէպէտ մնայուն, բայց բաղդատմամբ նախորդէն նուազ պիտի գտնենք :

Երբ քանի որ այս ազնիւ և օգտաշատ գաղափարները կիրարկուած չէին տակաւին մեր մէջ, պէտք չէր Լուիզի մայրը անխոհեմաբար — առանց վերոյիշեալ նախատեսութեան — հապա լոկ յոռի սընափառութիւնը անոր տրամադիր խառնուածքին զարթմանը և յեղաշրջմանը պատճառ եղած ըլլար, երբ, քանի որ այս արարքովը ապագայ սերունդ մը պիտի փճանար :

Ա.Ռէն մայր, միշտ վերը, բարձունքը յառած, ու այդ յաւակնոտի զէնթիւն՝ յարատեւ ակնդիտութեան աչքի վարժանքը մարդկ կուտան իրենց աղջիկներուն, ու այսպէս անոնք այդ հեգնոտ ու խաբեպատիր ունակութեանը անձնատուր, կը մնան ու կը մնան տունը ու տարին՝ տարիին բարդուելով, ու մէյմալ ծերացած օրիորդներ եղած են, և և շատ անգամներ ալ բնութեան արդար պահանջքին վճարօրը՝ մծեղնացած, կոյս շնորքէն մերկացած տիկիներ դարձած են օրիորդութեան քողին տակ, անպտուղ անիծեալ ծառերու պէս, խուպան էութեամբ, ընկճուած ու ստորնացած անու-

նով, դատապարտեալի մը չափ մեղապարտ նըզ-
քով: Այս ամէնքը՝ զոր առաջ բերինք, Լուիզ
կ'անգլիտանար, ինքն ալ մայրական՝ քաջամարդիկ
բարձունքները զխտողներէն մէկը, ձեռքը չէր
այդ մեծամիտ ու գոռոզ սիրտը մեղմելու, խո-
նարհելու:

Ան իր մօրմէն աւշոտած, և հիմակ իր խելա-
հասութեան մէջն ալ անոր տգիտաբարոյ կործան
հանգոյցովը գօտեպնդուած էր:

Լուիզի գաղափարականը՝ ամուսնական խըն-
դիրը ցքցքել էր, աւելին՝ իր մօրը յուսադրանքէն
ազդուած, որովհետեւ Միշլէի մասին վերջերս տե-
ղեկութիւն հաւաքած էին թէ, անիկայ մեծահա-
բուստ գառամած հօրեղբայր մ'ունէր, որ եթէ
մեռնէր, միակ ժառանգորդը Միշլէն պիտի ըլլար:

Այս խնդիրը նկատողութեան առնելով, ա-
մուսնական խնդիրը կը յետաձգէին մայր ու աղ-
ջիկ, վասն զի կրնար ըլլար որ ծերուկը դեռ չ'մե-
ռած բարենպատակ հաստատութեան մը կտակէր իր
ինչքը, և այսպէսով իրենց ծրագրած խնդիրը ջու-
րը իյնար:

Այս կերպ պարագաներու մէջ, ուր սիրոյն գե-
րագանց կարեւորութիւնը ոսնակոխուած՝ երբ նիւ-
թականը կը փնտուէր, քնական էր որ խոհեմու-
թեամբ վարուէին, հեռատեսի պրպտումներով
արտօրային, որպէս զի յետոյ արդեանց նախայրիքը
կարենային վայելել:

Է.

Մ Ի Շ Լ Է Ի Հ Օ Ր Ե Ղ Բ Ա Յ Ր Ը

Միշլէի հօրեղբայրը, թէպէտ չէնք գիտեր թէ
ինչ նկատումներով այս համեստ ու պարկեշտ ըն-
տանիքին հետ յարաբերական մտերմութիւն մը մը-
շակած չէր, և միանգամայն այս նեղեալներուն
նիւթական ձեռնտուութիւն ընելէ ալ զլացած, բայց
սաչափը գիտենք որ, այս մարդուն անբարոյիկ
կենցաղը, շուայտ ու անառակ ապրելակերպը շար-
ժառիթը եղած էր որ Միշլէի լուսահոգի հայրը ու-
րացած էր անոր եղբայրութիւնը, ու ընտանիքէն
ներս ոտք դնելն անգամ խպտու արգիլած:

Միշլէ իր հօրեղբայրը չափահասութեանը մէջ
ձանչցած, ինքն ալ իր մասին անոր անուղղայ ու
ըմբոստ ընթացքը քննադատած, և նողկանքով
համակուած էր խենէշ ծերուկին: Հայր մը յարգե-
լով՝ յիշատակն ալ մեծարած ըլլալու միտումով,
ոչ անոր տունը կ'երթար և ոչ ալ կը տեսակցէր:

Վերջին ատեններս Լուիզայի բոցեղ սէրը այն
աստիճան հուրք արծարծած էր ներսը, և այդ կոտ-
տացող սայրասուր ցաւը ամօքելու տենչով վատ-
վըռուն, որոշած էր երբեմնի անհաշտ ուխտը դըբ-
ժել, գլուխ ծուել հօրեղբայրին առջեւ, ու իր սիրոյն
ժանդիրը պարզելով՝ ձեռնտուի մը փրկանքը խընդ-
րել: Այս դիտաւորութիւնը մօրն ալ պատմած,
ան ևս իրաւունք տուած էր թէ պէտք էր այլեւս
անոր սիրտը սիրաշահել, երբ քանի որ ապագային
անոր ժառանգորդը պիտի ըլլար:

Միշէ այդ օրը որ Լուիզի հետ ամուսնական որոշման խնդրոյն մասին վերջնականը խօսած, — կարելի եղածին չափ շուտափոյթ և անյապաղ ըլլալուն — ճիշտ այդ օրն էր որ գացած էր հօրեղբայրին, յուսադրիչ խօստուժով նիւթական կարեւոր վարձատրութիւն մ'ալ փրցուցած էր: Երբ այս անակնկալը պատմած չէր Լուիզին, լոկ այն պատճառաւ թէ, ինք այն կարգ մը թեթե երիտասարդներէն չէր, որոնք՝ քսան դրուշը, քսան ոսկիի չափ մեծաշահիդ կը թնթացնեն:

Ինք համեստ ապրած, ու մնայարծի սին ու յուճկէտս գաղափարները գգուած չէր: Չէր փափաքեր միանգամայն իրրե հարուստ զինքը մեծարէին աղջիկները. ատոր մէջ սէր չիկար, հապախարկանքը՝ որ նիւթը սէրը կը վարձէր, կը վարձատրէր — քօղընկէց կիներուն՝ գձուձ վարձքին, կազմակերպեալ տարբերութեամբը միայն:

Այդ օրը հօրեղբայրը, իր եղբորորդւոյն անակնկալ այցէն անհուն հրճուանք մ'զգայած էր: Ինք որ աշխարհի համը, ծուծը քամած, բայց հիմա ամէն ինչ մահացած, Միշէի ներկայութենէն նուազուփ պէս բաներ մ'զգաց, ու խոր հառաչ մը քաշեց. հառաչ մը՝ եօթանասուն տարիներու գունատեասակ մոլութեանց մէջ խոր-թաթախ ընկուղումովը՝ ապականած Եսը, որ պատճառ եղած էին բոլորովին մոռցնել, մտերիմները, ազգականները, սիրելիները և ամէն ինչ...: Ծերուկին կեանքը ալ հիմայ, ամենէն դառնակոծ յուսահատութեան կեանքն էր որ կը քաշըչէր: Այս կարգի շուսայտ ու վաւաչտ ամուրի ձերուկները կրնան զգալ

միայն, երբ կը դիտեն խորագմայլ, վերգգալով անցեալին թեւածող հաճոյքները. և հիմայ, թէպէտ ախորժինն սուր ու գրգռուն, բայց ֆիզիքականին՝ անզօր և թուլցած, որոնց աչքերնուն առջև պարզուած ամէն մէկ հաճոյատեսքին՝ վերջին տարիներն ալ կը հիւժին: Այս պարագային՝ բուժումը և մխիթարականը, ուրիշ բան չկրնար ըլլալ, բայց եթէ երիտասարդութեան անդրադարձումը:

Երբ մարմինը այսպէս կը մաշի, աճիւնանալու հակումը ցոյց կուտայ, ու այլևս հաճոյքը թեւաբախելէ կ'ընկրկի — թեւազուրկ թռչուններուն տապալուն մահասարսուռին պէս — այն ատեն է որ անմխիթար, տրտմատխուր լքումովը, սգածոյլ սրսկապանի մը պարուրանքովը, ալ մեռնելու միայոժարը կ'զգան: Եւ այս վիշտը այս խառնագընաց կեանքին, մի գուցէ անէծքը, չարչրկող պատուհասը եղած ըլլար — նախախնամական վրիժու զգացմանցը առ հաւատչեայն:

Չառամածին գոնկին մէջ միեւնոյն սաստող հոգեցունց դառնութիւնները կը խժային, և որոնք երբէն ի վեր մխիթարական կազուրանքի մը կը կարօտէին: Բայց աւա՛ղ, հիմակ, դրամն ալ չէր ամոքէր — ուժեղ, յեղաշրջող սփոփարար այդ մետաղը, ալ անխղճահար՝ նիւթին անըւէր անզգայնութեամբը, անմուռնչ կը համակէր իր ճակատագրական լքումին:

Ծերուկին հոգեխուով այս պահիկին, կարծես ճիշտ ժամանակը՝ բարեբախտ զուգադիպութեամբ Միշէ ներկայացած էր, թմբիր խղճին զարթնումի

նոր թափը կիրարկած . ու ծերուկին այդ անզաւակ աչերէն անհուն աղապատանք մը փայլատակեց , և խղճմտանքի մեծարաց աչքը շողաց՝ ինչպէս ըսինք , գոհունակ տպաւորութեան տակ , լիառատ պարգև մ'ալ ըրաւ եղբորորդիին , խոստմնալից խրախուսանքի մը՝ անկեղծօրէնը ներշնչելով անոր :

Ի՞նչ էր աշխարհ — վաղանցիկ այերք մը անցաւոր , որուն մէջ պարփակուած է ամէն ինչ որ իրականութիւն է հաճոյսի ու փայփայելի :

Աշխարհ՝ մանաւանդ Միշլէի հօրեղբայրին պէս կեանքը հասունցած , գերեզմանի խաւարը մթազնած ալեւորներուն համար : Ծերուկն ալ միևնոյնը զգացած էր — մօտ օրէն պիտի գոցուէր աչքերը՝ խուսելով լոյսը — կեանքը իրմէն . . . :

Ը .

ՄԻՇԼԷ ԿԸ ՎԵՐԼՈՒԾԷ ԻՐ

ՄԻՐԱԿԱՆՆԻՆ ՄԻՐՏԸ

Ու դեռ ամուսնական պատասխանը կը յետաձգուէր . . . :

Ի՞նչու ինչու յետաձգուէր , երբ ինք Միշլէ ամէն զիչողութիւն յանձն առած էր : Արդեօ՞ք ծընողը համոզման կէտին մէջ անձրկած էր , բայց ինչ որ ալ ըլլար բան մը որուն խոստացած էր — Լուիզի ամէն ծախքերուն հոգը ստանձնել :

Լա՛ւ , ուրեմն ալ ի՞նչու ցրցըուէր խնդիրը . . . :

Մի գուցէ Միշլէն սիրուելէն դադրած ըլլար . բայց նախ որ սէրը իրմէ ծնաւ ու ծնցուց , գիտակից անոր վիճակին , ու ան ևւս անորինին . . . :

Միշլէ ասոնք մտածելէն վերջ , սկսաւ աւելի խորունկ տրամաբանութեամբ քննել խնդիրը , և որն՝ աւելի ծառսեցնին արտարերած խօսքերը , խօսքեր՝ սրտին յարազատ թարգմանը — ո՞չ ապաքէն ներքինը միշտ արտաքինը կ'արտայայտէր :

Իր առաջի խօսքերը գրաւական են սիրոյն չափազանցութեանը , որ այնքան յուզումնալից , կարծես բանաստեղծական թռիչքով մը բացատրած էր իր սիրոյն թափը : Ա՛յո՛ , կ'երբնում և կը հաւաստեմ թէ յիրաւի կը սիրէ զիս կը մենախօսէր , բայց խնդիրին մէջ անլուծելի կէտ մը կայ գաղտագողի , որուն խելահաս ըլլալու չեմ վիճակիր կարծես հիմակուհիմայ . . . :

Միշլէ խորունկ խորհրդածութեան մէջ ընդելլոյզ , այդ ծածուկը ծամեց , ծամձեց , որոճաց իր ուղեղին ծալքերուն տակ . քրքրեց , դարձաբարձեց , վերջապէս խորքէն դուրս քաշեց սա խօսքերը , որ ծառսեցնին մէջ խօսած էր վերջին անգամներս . . . :

« Ի՞նչու ալ ինձի պէս Միշլէ՛ս , ես ալ քեզի պէս , ի՞նչպէս պիտի ապրինք , երջանիկ ըլլալու համար դրամ պէտք է . . . : »

Երբ քանի որ ամէն ընտանիք իրենց կարողութեան չափովը վիճակնուն գոհ կ'ապրէին , ալ ի՞նչու մէջ բերուէր վերոյիշեալ խօսքերը , որ ապրուածքէ մ'աւելի պչրամուքի մը սիրան էր քօղարկուած այդ նախադասութեան մէջ , և որն հոգւոյն անկեղծ ըզխումն էր :

Հոն վերուծեց, գտաւ գաղտնիքը, դռըդռոզ ու կործան գաղտնիքը — անկումը ընտանեկան կեանքին, խռովքն ու ալեկոծը երջանիկ եղեմին՝ սիրազեղ օթեւանին, խառնակ, խէռ ու կուր այդ նուիրական միջնուորային: Այս ցնցող ու հարուածող ցուրտ իրականութիւնը գտած էր այդ անլոյծ կարծուած առեղծուածէն:

Ամէն օր իր աչքին առջևն էին, ան կարգ մը շփացած պուպրիկները, որոնք մայրական կոշու մնին զգեստնած, ընտանեկան անմեղունակ կեանքը արիւնուռչտ կը նախճիրեն — անկումի, նօթութեան, թշուառութեան փոսը գլորելով: Մեղք չէր իրեն, առանց լուրջ դատողութիւն մ'ընելու Լուիզի հետ ամուսնանար:

Չէ՛, պէտք չէր առներ այդ աղջիկը, զարդամոլ այդ շփացածը — բեհեզասփիւռ ժանեակներով պարուրուած այդ հուրին, որուն կերպասին մէն մինկարները շարաւոտ մանրէներով պիտակուած, կէտկիտուած են — փոխանցիք, մահացու, փճացնող քսակը, կործանող սէրը, խաղաղութիւնը, երջանկութիւնը, պատիւը. ամէն ինչ կը մեռցնեն այդ մանրէները, պչրամուրքի աւերիչ այդ մանրէները...:

Այրի մը կամքը զօրաւոր՝ Միշլէ խապառ մոռցաւ այլևս սէրը...:

Իգականի մը կամքը յողդողդ ու տկար՝ Լուիզ չի մոռցաւ սէրը...:

Ու մեռաւ Միշլէի ներսը այդ երբեմնի անմեռ սէրը, մոռցաւ այդ անմոռանալի անունը:

Ա՛լ չի սիրեց զանի՛ բայց միայն գեղեցիք պաշտեց...:

Ու դեռ Լուիզ, երիտասարդին սրտին անգիտակից, միամիտօրէն կ'սպասէր որ սիրելին հարստանայ հօրեղբորմէն, և այնուհետև ամուսնանար — ինչպէս ընթերցողները գիտեն — որպէս զի իր մտադրած շքեղին ըղձանքները իրականանալին փայլուն և առինքնող...:

* * *

Լուիզի խարկանքէն, մնուցած ու ծնուցած սիրոյն փոթորիկին ցասումը Միշլէի ներսը տակաւին կը խժային, ասեղնահար անլուր կոտտանքներով — ի՛նչու ՍԻՐԱԾ էր և ի՛նչու ԽԱՅՈՒԱԾ...: Բայց խղճմտանքի կազմը տոկուն ու դիմադրաւ կը հանդուրժէր այս երկու բառերուն ազդանքին, առանց փոխարինանք մը ստեղծելու հանդէպ անոնց. ու Միշլէ բարկութենէն ինքզինքը կ'ուտէր: Նախախնամութիւնը արգահատեցաւ այս համբերատար խղճմտանքին կրած անհատուած տանջանքներուն, և հոն վրիժու արժանի շանթ մը դրաւ — կծու դառնազդեցիկ դաւադրանքը, արդարակորով փոխարինանքը, որուն առթած խոր կսկիծը ու կծու խոցանքը, անոր ներսը պիտի մնար անբոյժ ու անդարման, որքան որ կեանք մ'ունենար ապրելու: Ցաւը մեծ պիտի ըլլար Լուիզին, որուն ամօքումը վերջին սէրն ալ չպիտի կրնար ստանձնել, որքան իր առջնիկ սէրը այնքան սփոփիչ պիտի ըլլար իրեն:

Այս անուղղակի վրէժը — ժամանակի ԲԵՐՄՈՒՆՔԻՆ էր, և ստեղծանքը՝ նախախնամութեան փայլատակող շանթին, որ մէկը պիտի ոչնչացնէր, ու այդ մահացածը օրինակ հանդիսացնելու ամէն անոնց որոնք չի զոհուէին — թիւր ու մոլոր

անճանանչ սիրոյ ռանվիրայներու, մտակոյր ու պանդոյր մայրական խրատներու՝ ընդոծին բնածին րդճանքներ, որ են մերադնեայ մնափառի ստորնաքարչ քենակոյթներն . . . :

Գերբնական այդ անուղղակի և ինքնաբեր վըրէժը, ի՞նչ բան կրնար ըլլալ . . . :

Թ.

ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ Մ'ԱՌՁԵԻ
ԱՂՁԻԿ ՄԸ ԿԸ ՄԱՀԱՆԱՅ

Երեք տարի անցած էին :

Իերայի շիտակ ճամբէն շքեղ կառք մը նստած էին Տէր և Տիկին մը, երկուքն ալ համակ սիրուն ու վայելուչ իրերանմանութեամբ մը գողտրիկ ու աչքառու, կը ժպտէին ու կը խօսուըռտէին մէկզմէկու :

Ոչ ոք ճանչցաւ այս գոյգը . . . :

Դրսերեւոյթով կ'արտայայտէին թէ հարուստ ընտանիքի մը կը պատկանէին : Ճշմարիտ հարուստը հիմայ հոս որոշել հարկ է, այս ընտանիքի ճանչնալու համար :

Ամէն անոնք՝ որոնք գոնէ հարուստ ըլլալու խօլ մարմաչէն չի բռնուած, տափակ կեանքին՝ աղքատութեան մէջ այս շքեղ անունը հագնելու սրտմաշուքը չունենալով, հապա անակնկալ մը, և կամ ո և է աշխատութեան բերմունքովը արգա-

սած, բեղմնաւորած ըլլան ոսկիներու դէզովը, այդպիսիք են ճշմարիտ որդեգիրը այդ անունին . երբ քանի որ կեանքի ստորաբաժանումներուն արժէքը կը ճանչնան գիտակից վերաբերումով մը :

Ընդհակառակը ամէն անոնք, որոնք բարեկեցիկ վիճակի մը մէջ ծնած ըլլալովն հանդերձ — առանց նեղութիւն, զրկանք տեսած ըլլալու — երբ նոյնիակ դժգոհ այս վիճակնուն՝ աւելին տենջալով, բերմունքը և կամ անակնկալ մը գիրենք յուսապսակէ, յանկարծ չի տեսի փսխումը դուրս կուտան . և այս հարստութեան արդիւնքը, ուրիշ բան չըլլար, բայց եթէ իրենց աղտոտ ու զաղիր բնոյթքին վրայ, շերտ, մը դեղ մ'ես աւելնալը . որով այսպիսիներու համար հարստութիւնը բարիք մ'ըլլալուն տեղ, չարիք մը, պատուհաս մ'եղած կ'ըլլայ իրենց գլխուն : Ու այսպէս այս անունին չ'այել զաւակները, իրենց ամէն գործոց ընթացքին, քաղուածքին, նստուածքին և շարժուճեւին մէջ նողկանք մը պահած են իրենցմէ վարերուն : Գալով իսկ, այդ չիճանուածներն ալ ներսով քամահրանք մը, պժգանք մ'ունին այդ կապկացած մարդերուն նկատմամբ, իսկ դրսով գովասանք մը, ներքող մը միայն . . . :

Այս վերջին երկու պատկերին մէջէն, հեզնուողը ո՞վ եղաւ արդեօք . . . :

Այս կառքին մէջի նստող գոյգը, ճշմարիտ հարուստն էր — անփեռեւեռ կացքովը, անսթեւեթ գնացքովը : Իրենց աչքին առջեւ, կարճը, երկայնը և միջակ հասակներու այլադունութեանը վրայ, ոչ կը ծիծաղէին . և ոչ ալ կը խնդային, այլ

իրբեւ սիրտ կ'արգահատէին, և այդ զանազանանքը՝ մէկ ուղղութեամբ մէկ հարթութեամբ կը տեսնէին:

Այս բարեւաւ ըմբռնումի ազնուութեամբն էր որ այդ ոսկեճամուկ անուներ իր ճոխութեամբը կը յարազատէին: Միթէ նպատակը այս պէտք չէ՞ր ըլլար: Այդ զոյգը Տէր և Տիկին Միշլէն էր:

Միշլէ ամուսնացած երջանիկ ամուլը, կեանքին ամէնէն անուշը կը մատուակէին առանց դառնութեան և առանց պղտորի:

Միշլէ յանկարծ այլայլած քովնտի խորին ակնարկ մը նետեց, բայց կառքին սրարշաւ վազքը կտրեց այդ նայուածքին ուղղութիւնը...:

Յետադարձ ակնարկով մ'ես պշուցեալ յառեցաւ...:

Կինը դրդեց թեւին, զո՞վ կը դիտէր...:

Պատասխան չի տուաւ Միշլէ, ու շատ նայեցաւ, մինչև որ այդ հետաքրքրուած կէտը կորսուեցաւ...:

Միշլէի ժպտուն դէմքը մթազնեցաւ, և խորունկ հաւաչ մը խեղդեց իր ներսը, արգահատանքի դառնութեամբը լեցուն:

Կինը Միշլէին անգամ մ'ալ դրդեց. ի՞նչ եղած էր արդեօք...:

Բայց պատասխան երբէք...:

Սեղծ աղջիկ մը, համակ սեւով պարուրուած, տմոյն դէմքով, կը քայլէր բոլորովին տրամատխուր թախիժով, երբ Միշլէ իր կնոջը հետ անոր քովէն կ'անցնէր...:

Հէգ Լուիզն էր ան:

Սոնարհ սիրտ մը երկնԱԾ, յախորտ սիրտ մը երկնԱԾ...:

Աշխարհի այս ելեւեչոտ սանդուխին վրայ, Միշլէ զենիթացած, Լուիզ հակոտնէացած, որ նախնի վիճակէն աւելի ցած, ստորնացած — տուայտոտ դառնութիւններով ակաղճուն ու փղձկուն իր ներկային անողորմութեանը վրայ:

Լուիզի սիրտը, հոգին ունեցող աղջիկներ միայն կ'զգան — գերբնական այդ ինքնաբերաբար վրէժին չարչրկող հանգամանքը, որ Դոմեկլիան՝ չողահար սուրէն աւելի խոցահար է. — Միշլի հարըստանալն էր...:

ժ.

Լ Ո Ւ Ի Ջ Հ Ի Ի Ա Ն Դ Է

Լուիզ բժիշկէն կը դառնար այդ օրը...:

Այդ անխօսուկ վրէժին դառնութիւնը զինքը զգեա՞նս էր, անլուր խոշտանգումներով ու հոգեկան սայրասուր ցաւերով ամբողջ մարմնը գաւարած:

Կը հասկնար հիմակ, մօրը ծուռ ու փցուն խորհուրդը, որ սխալ քայլի գայթուժովը ինկած — ծայրայեղ թշուառութեան մատնուած, օրական ապրուստին հալումաչ հոգը — անկարեկիր, անօք, չուառ սւլբուած, սեւադրոշմ ճակատագրի մը բախած էր:

Այս տաղտուկ վիճակին, և հոգեկան այս անհանդուրժ վշտին ազդեցութեան ճնշման տակ,

վերջին ատեններս զինքը բոլորովին անկողին քամած էին :

Ի՛նչ դառն ձախորդութիւն, խեղճ աղջիկ . . . :

Ապրուստը մտածէր, չենէ հիւանդութիւնը . . . :

Բժիշկը սննդառու սղագին կերակուրներ պատուիրած էր . . . : Սիրտը կը հասնէր. դեղագիրն ալ շինել տալու դրամն ալ սպառած էր :

Գիշերը, խորհրդաւոր մահատիպ գիշերը, անքուն, անկողնին մէջ տապալտկուն, մտածման հոգը — ասիտասնքի բերարդան լեղի բոյը իր եսը կը կաշկանդէին, ջղածիգ ցաւագին պրկումնորով — ինք իր ձեռքովը ապագան ոտնակոխած, հեռատես ըլլալուն տեղ, յոռեաստես եղած էր հիւայ, և որուն պատճառին անշուշտ ընթերցողները վերահասու եղան :

Կը տենչար ամէնուն պէս ապրիլ, ազատիլ այս հիւանդութեան տառապեցողցի ճիրաններուն բլրք-տումէն, և իր կուսական պըրանքներուն նորէն սնձնատուր, սրտեր, մանաւանդ Միշլէն իր քմահաճ տարուբերումներուն խաղալիկ դարձնել . . . :

Վերջին ատեններս յոյսն ալ թուած էր Միշլէն, երբ ան ամիսէ մը ի վեր ամուսնացած, և հօրեղբորմէն մեծկակ ժառանգութիւն մ'իրաջնելով, ինքնագլուխ գործի ձեռնարկած, ուրախ ու ժպտուն հիսկեկեան մ'իսոյորտի մը տակ կը հրճուէր անհուն երանութեան մը անուշ արջուանքովը :

Լուիզ այդ օրը բժիշկէն վերադարձին, երբ այս երջանիկ ամոյները տեսած էր, սրտէն արիւն գնաց, և նախանձի մը ամենաբուռն հարուածին տակ շնչառութիւնը կարծես ընդհատած, ինքնիրմէն ելածի պէս բաներ մ'զգաց . . . :

Երբ տուն վերադարձած էր Լուիզ, իր դէմքը մահուան դալուկը պատած էր արդէն :

Այդ օրուրնէ սկսեալ, կեանքին տեւողութեան մէջ տառապեցաւ, չարչրկեցաւ հիւծող մղձաւանջներով. խեղճ աղջիկը :

Որքան երջանիկ պիտի ըլլար կը խորհէր ինքնիրեն, եթէ ամուսնացած ըլլար Միշլէի հետ — կառքով, հագուստներուն ամէնէն ծանրագինը, կեանքին կեանքը վայլած պիտի ըլլար, և նամանաւոր որքան ալ սիրած էր Միշլէն :

Հիւայ իր արդար բախտը, ուրիշի մը ճակատագրած էր :

Այս տեսակ պարագաներու մէջ, աղջկան մը հոգին որքան կ'զգայնոտի սրտամտութեան բուռն բորբոքին տակ, որուն բացատրութեանը գրիչս կ'անզօրի . . . :

Ահ եթէ մէյմը աղէկնար, ինչեր չպիտի ընէր — կանանցի գերող զգացումներով պիտի գըրգուէր անոր առնականը — խորամանկութեամբ իր կուսանքը մծեղնել պիտի տար, կնոջմէն պաղեցընելով իշխողական դիրք մը պիտի ունենար անոր վըրայ, որ վերջը Միշլէ իր սխալանքը համակրութեամբ քաւէր . . . :

Ասիկայ մտադրած էր Լուիզ, իր սիրականէն վրէժ լուծելու համար . . . :

Լուիզ վերջին ատեններս, իր ցաւոտ ու հիւանդագին օրերուն, սոյն աղտեղի ու անճաճ զգացումներն ալ ունեցաւ, և որն՝ աւելի իր այրող ու մրկող սրտին լոկ խրախուսիչ մխիթարանքը կըրնային ըլլալ :

Բայց, աւանդ որ՝ տակաւին չէր ճանչցած այդ երիտասարդին հոգին, որ զինքը, ալ սիրելէն դադարած, երբ քանի որ պնճնամով՝ որով դրամասէր աղջիկ մ'էր:

Այո՛, յիրաւի չէր սիրած, բայց միայն մշուշին անորոշ տարտամութեան մէջ թաղած էր անոր սիրոյն քանդակը, որուն մէջ ոչ սէր, ոչ տուրի կար, բայց եթէ գեղեցկին պաշտանքը...:

Լուիզի մէկ կողմանէ սիրտնատնուփի այս տանջող նախանձը, միւս կողմանէ նիւթականին անձուկը, ալ աւելի հիւանդութիւնը կ'արծարծէին, կը սաստկացնէին:

Առաւօտ մը ինքզինքը աղէկ զգաց. ելաւ հայելին նայեցաւ, արդուզարդը ընելով դուրս պիտի ելլէր, մաքուր օդ շնչելու համար...:

Յանկարծ խոժռք մը պատեց դէմքը: Ի՞նչ եղած էր խեղճ աղջիկը — հատեր, լմնոցեր, երբեմնի այգ կարմրոտի մսեղ դէմքին տեղ, դալկացած, տոնոյն մորթի մը տակ ոսկորներու տգեղ ցունցքը տեսած էր: Սոսկաց, ընկրկեցաւ, մահուան սարսուռին պտուտակիլը զգաց երակներուն մէջ. ջերմոտ մամնադող մը եկաւ վրան, ու ինկաւ դրդող ձայնով մը գետինը...:

Նուազած էր խեղճ աղջիկը...:

Տունին դրացիները մարդասիրաբար վազեցին, եղկելուհիին ջուր սրսկեցին, երակները շփեցին, ջրախառն օտրօտ խմցուցին, և այսպիսով կարելի եղաւ կազդուրել...:

Զգաց Լուիզ, վիճակը ծանր էր, քալելու ուժն ալ ջլատուած, դառն յուսահատութեան նոպայով մը անկողին ինկաւ...:

ԺԱ.

ԾԱՆՐԱԳԻՆ ՀԻՒԱՆԳԻ ՄԸ ՎՐԱՅ
ԵՐԵՔ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ ԵՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Երեք ակնասուր բժիշկներ այցելութեան եկած էին Լուիզին. ու ան իր փոսացած ու մարմրուն աչքերովը դիտեց դիտութեան այդ մարդիկը, որոնց դէմքին վրայ կ'արտափայլէր գոգցես յուսահատու և կենսասփիւռ գոյութեան մը հանգամանքը — որ հիւանդ մը կ'զգայ միայն յուսոյ պլպլացող ոսկիչող ճաճանչը անոնց դէմքին վրայ, կենսաբաշխ մխիթարանքը անոնց բերնէն՝ արտաբերած վճիռին:

Լուիզ հատկատեալ ու կերկերուն ձայնով մը, դուք ո՞վ էք հարցուց, ու անուիլի հազի խեղդուքով մը, գլուխը վերմակին տակ խօթեց...:

Մենք անձնուիրաբար կուգանք քեզ դարմանելու համար ըսաւ անոնցմէ մին: Պատրաստուեցէք, քակուեցէք ամբողջութեամբ որպէս զի լաւ մը քննենք մարմնոյդ ամբողջ կողմը աղջիկս...:

— Ա՛հ Տօքթօր ինչու յոգնիք, ես կ'զգամ թէ յոյս չիկայ. իմ ցաւս հոգեկան ցաւ է. կը վախնամ որ մարմնականութեան հետ պիտի չիոթէք՝ ձգեցէք իմ վիճակիս մէջ, տակաւին բժշկութիւնը անոր գիւտը ըրած չէ...:

— Բան մը չի կայ աղջիկս յարեց անդիէն Տօքթօրը, հիւանդութիւն ալ մեզի համար է, կ'անցնի. ամէն բան վաղանցիկ է...:

Ու այդ երեք բժիշկները թափեցան Լուիզի հիւծած մարմնոյն վրայ. գաղղիներէն բառերու եր-

կարատեւ փոխանակումներէն վերջ, անոր խուխէն Քօխեան մանրէն գտած էին...:

Հէգ աղջիկ. Քօխեան մանրէն չէր անիկա. հոգեբանական փառամուրթին աւերող մանրէն էր, և որ անգթօրէն, իր իսկութեան անըւէր կոչումովը՝ կրծած, ծակծկած էր թոքերդ, սպունքի մը խուռոչ ծակտիքներուն պէս, ուրկէ պիտի խուսէր շտապ շունչդ կեանքդ այդ ծաղկածիլ մարմինէդ:

Մեղք, մայրական անմիտ բարբառնչաքի մը զոհն էիր դուն, որուն շուտիկ պիտի միանայիր:

Եթէ, հիմայ այս կրած դժնդակ զրկանքներդ մայրդ գերեզմանին խորէն լսէր, որդնոտած, մաշած սիրտը պիտի շնչոտէր հողին անզգայնութեամբը անմտացած, ու չպիտի վարանէր յանկուցիչ այն պոռոտ՝ խրատը ըսելու — հո՞ս ալ պչրանք կայ, հարուստի մը հետ պիտի կարգեմ քեզ...:

Լուիզի վատախտարակ այս հիւանդութիւնը, բաւական երկար առեկներ տեւեց, անհոգ ապրուստի տեսակէտով, որ ամէն խնամք անծանօթ բարերար ձեռքէ մը կ'ընդունէր — բժիշկները միշտ գլխուն վրայ. կերակուրներուն ամէնէն սննդարարը ճաշակելով, եթէ ախորժ ունենար խեղճը...:

Բայց աւանդ հիւանդութիւնը հետզհետէ կը հաւածէր զինքը: Մինչև վերջին շունչը Միլչէն չէր մոռցած, միշտ գաղափարականի պղուցեալ աչքերով կը դիտէր երկու բան միայն — ինչքը և մարմինը Միլչէին. և մէկին մէկը ինք պիտի կրնար վայելցնէր, ներկային աւերի ինչքը անոր, որ պիտի յագեցնէր վերջ ի վերջոյ իր պրոս ետը. ասիկայ ալ բախտաւորութիւն մ'էր իրեն համար...:

Հիւանդութիւնը սանձարձակ կը մտրակէր իր կեանքը սրարչաւելով դէպի գերեզման. ու ամէն հնարիմաց միջոց անօգուտ եկան...:

Լուիզ մեռած էր...:

ԺԲ.

ՓԱՌԱՅԵՂ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ

Գ Ա Ղ Տ Ն Ի Ք Ը

Ծաղկատի կեանքի մը անցքը կը գուժէր բօթատու զանգակը:

Ու զանգակն ընդհատ կը զօղանչէր, ընդհատ տխրունի շառաչներով, ողբանուէր հառաչներովը ընդհատ:

Լացք մը՝ ախտասանքի գարնան ծաղիկի մը, որ փայտեայ ցուրտ կունծումին մէջ, գոսացած մարմնով, անշարժ կը քնէր, կը մրափէր կարծես...:

Մահաբեմին վրայ դրուած էր ընկոյզենիի ԻՒՂՈՏ զագաղը, հալած, մաշած մը պատսպարած, բենեզապատ մետաքսոլոր պերճանքի մը շողանքին մէջ ձերմակ քօղքի պսակը բոլորած ճակտին, ձեռքը ձեռքին վրայ, ախորժէտ կը դիտէր մաքնիսացուած անայլայլ նայուածքով մը հողէն՝ հող վճռին, ու կիսախումբ այդ աչերէն խէռ ու նախանձ կ'արտափայլէր հո՞ն, այն տարտամ անորոչ կէտին յառած, ուր կանգնած էր վշտահար սրտով Միլչէն. ու ար-

ցունքոտ աչքերով կը խաչածեւէր այդ անդոր նայուածքը. ու երկարաշունչ անի մը քաշեց փղձկուն սրտով, եւ քանի մը բառեր դուրս թռան շրթներէն — խեղճ աղջիկ, մարմինս չի վայլեցիր, բայց գոնէ ինչքս քեզ անգիտակ վատնեցի. ահա այս ամէն շքեղանքը, քու կենդանութեանդ բնադրոյ մը եղող իղձդ յագեցնելու համար ըրի. և որ հիմայ քու անզգայնութեանդ կը համեմատի. . . . Բարիքներ կան, որոնք անհատի մը մեռնելէն վերջ կը կատարուին, երբէք օգուտ չունենալով անէտցողին. բայց երբեմն անոնք այնչափ օգտակար դեր մը կ'ունենան մնացողներուն, որ մինչեւ անգամ ջերմ մաղթանքի մը կ'արժանանան այդ անխորհուրդ և անպատակ կարծուած բարիքները. . . .

Միշլէի բարիքը այս կարգէն եղած էր, բարիք մը՝ որ Լուիզին կենցաղը խորհրդանիշող շքեղանքովը թաղեց. ու բազմածախս մեծարեց փառալիր անոր յիշատակը և Լուիզի ծաղկունակ մարմինը շքեղադիր արձանի մը տակ թաղեց: Բայց Միշլէի բարիքին օգուտը եթէ այս ամէնքը եղած ըլլար, անմիտ ու կարեւորութենէ զուրկ բարիք մը եղած պիտի ըլլար. հապա գիտակից նպատակ մը կար անոր մէջ. . . . Ամէն անգամ որ իր սեռակիցները, երբ այցելեն այդ գերեզմաննոցը իրենց աչքին պիտի զարնէ, այն մէկ հատիկ մեծարժէք գեղակերտ արձանը, որուն գմբեթին ճակատը պիտի տեսնուի սա տարօրինակ եզական վերտառութիւնները:

Պննանքի աղջիկը, պչրամոլ Լուիզան,

Ծաղիկ հասակին մեջ, գեղաձոյլ մարմնով մահացաւ այս ախտէն: Որք, անոք, անէր քեպէս

բայց համակիր սրէ մը, կեանքին խորհրդանիշը կառուցաւ այս բարոյացունց կոթողը, որ պաղ պորփիւր մ'ըլլալէն աւելի, արցունքներու շիթասառն շաղովը խմորուած են:

Մեղք, այս մոյի կեանքին հետեւողներուն, օրինակ առեք, սա սեւ վերջասառուքիւնները—կեանքին վախճանը — պննանքի աղջիկը — պչրամոլ Լուիզան հողին օսկն է հիմայ, բայց այս շեղ արձանը հողին վրայ. . . .

Այն օրը երբ ես գերեզման այցելած էի, այս տողերն աչքս զարնելէն վերջ, շատ մը աղջիկներուն ըբրնէն ալ լսեցի, որոնք մէկզմէկու տխուր շեշտով մը կ'ըսէին պչրամոլ չըլլանք վերջերինս հոս է. . . .

Ուղղեկորոյս աղջիկներուն՝ ուղղեցոյցը պիտի ըլլայ, որքան որ ապրի ան, այդ մեծարժէք արձանին՝ երկու սիւները— երկու սրտեր որոնց մէկը ոչնչացած, իսկ միւսը՝ Միշլէ չնչոտ ու ոգորուն, ուսամբարձ կը կրէ ցուցադրանքը մարդկութեան, այդ սեւածոյլ ախտին վերատառութիւնները:

Աւելի լաւ չէր որ ամէն արձանի վրայ մեռնողի մը ապրելակերպը գրուած ըլլար ճշգրիտ ու անկեղծ հոգի պատկերացումովը, փոխանակ սին ու փուճ ոտանաւորներու, որոնք օգտալաց թուուցքի մը չափ անարժէք են:

Մէկուն մահը՝ միւսին կեանքը պիտի ըլլայ. ինչպէս կը դաւանի գիտութիւնը և այսպէս անբարոյ յամոլ ախտաւորի մը մահը՝ հետեւող անհատի մը փրկանքը: Երբ բարեկամ մը ինչ ոտանաւոր մը կը խնդրէր իր մեռնող ազգականին համար, սովորու-

Թեանս համեմատ հարցուցի թէ ինչ հիւանդու-
 թեամբ մեռած էր, երբ այս կերպ հարցում մը կ'ը-
 նէի, կարծեմ թէ չէի սխալէր. երբ քանի որ ա-
 մէն տարածամ մահ, արտաքին կամ ներքին մո-
 լիքի մը արդիւնքը եղած են: Ան ինձ պատասխա-
 նեց թէ, սարսափելի արբեցող մ'ըլլալուն հետե-
 ւանքով վաղազրաւ եղած էր կեանքէն: Ու ես
 տրուպ գրչովս գրեցի հապճեպ խնդրանքը, որ ամ-
 բողջ բանադրանքով կծու հարուած մ'էր դառ-
 նայնող այդ կեանքին հետեւորդներուն: Երբ մեր բա-
 րեկամը կարդաց, սրտմտեցաւ ինծի դէմ, որ մեռած
 մարդու մը կեանքը իրրեւ թէ ձաղկած եմ... :
 Բայց չէր գիտեր միամիտ բարեկամս թէ, գերեզ-
 մանը հեղնարան մ'է. ունայնութեան սարսափին
 տակ՝ համակ զգայնազեղ խտացումը վեմբին, ազ-
 նիւին անբասիր իսեալապաւեսութեամբը, ուր կը
 թարթափին հաճոյամող ու կամչոտ հոգիներու չնաչ-
 խարհիկ հանդերձանքը, ազուցուելով մարդկու-
 թեան արժանաւորագոյն բարեհամբոյր ձիրքերու
 ոսկեծամուկ տարազը:

Եւ երբ, ապրելակերպը շեշտող ճշմարտին վեր-
 տառութիւններ դրոշմած ըլլային, ինչպէս ըօինք,
 մէն մի արձանին ե կամ հողակոյտի մը անշուք
 խաչափայտին վրայ. այն ատեն գերեզմանին ներ-
 շընչող ու ազդող հանգամանքը աւելի օգտաւէտ
 պիտի ըլլար, ուր պիտի դիտէր անհատականու-
 թիւնը, այդ ունայնացած համայնատարած աշխար-
 հին մէջ, թիւրարիւր անձնիւր նկարագիրներու ցու-
 ցադրանքները, ու սերունդէ սերունդ պիտի տեսնար
 հայելարանը կենդանի պատմութիւնը, ու այն ատեն
 հոգին ու սիրտը դէպքի բարւոյն պիտի ընտելանար:

Երեք տարիներ վերջն էր որ անակնկալ այցե-
 լութեամբս, աչքիս զարկած էր այս եղական վեր-
 տառութիւնը, որուն առջեւ ցնցուեցայ ամբողջ
 մարմնովս սարսուռի մը խողտացումովը. ու մա-
 զերս ցիգ ցիգ փշացան, արգահատանքի մը փղձկուն
 երկու ոլոռն արցունքներ գլորեցան աչքերէս — Լուիզ
 անունը կարդացած էի, արդեօք ճանչցած աղջիկս
 էր որ երկար տարիներ տեսած չէի. և բորբոքած
 այս հետաքրքրութիւնս, այն աստիճան էութիւնս
 սարսեց, ես ալ չեմ գիտեր թէ ինչ եղած էի: Խե-
 լացնոր ու մտասեւեռ Լուիզ անունին՝ ուղղուեցայ.
 սա անկիւնը ծերուկ գերեզմանապահին, որ պէտք
 էր ճանչցած ու տարիքին բերմունքովը վերահասու
 եղած ըլլար անոր՝ վաղամեռիկին ո՞վ ըլլալուն,
 ինչո՞ւ այս տարօրինակ վերատառութիւնը, ու այս
 մեծագին արձանը... :

Ու ծերուկը իր տափակ բացատրութեամբը հե-
 տաքքրութիւնս յագեցուց. — ճանչցած աղջիկս էր,
 որ մենք բացատրեցինք ու ներկայեցուցինք ազնիւ
 և ազնուուհի ընթերցողներուն այս եղկելի պատ-
 մեակը այս հիգին, այս չուառ աղջկան զոհարեր
 անմիտ վերջաւորութիւնը:

Վ. Ե Ր Ջ

Յ Ա Ն Կ Ն Ի Ի Թ Ե Ր Ո Ի

1. Զօներգ Տիկին Իսկուհի Սեյմեանի յիշատակին
2. Ողբերգ Օրինոյ Ասրիկե Մարտիկեանի յիշատակին
3. Առաջաբան Արմեն Լուսինեանկե

	Էջ.
1. Աղբաս աղջկան մը յուղարկաւորութիւնը	28
2. Միշրէի գաղափարը՝ կնոջ մասին	30
3. Ժամադրաւայրը խօսակցութիւն մը	33
4. Անփորձ սիրօր	35
5. Ապիկար մօր մը կործանարար խրատները	36
6. Լուիզ յճնչ կը խորհի հիմայ անուսնութեան վրայ .	39
7. Միշրէի հօրեղբայրը	49
8. Միշրէ կը վերլուծէ սիրականին սիրօր	52
9. Հարստութեան մ'առջեւ աղջիկ մը կը մահանայ .	36
10. Լուիզ հիւսնդ է	59
11. Ծանրագին հիւսնդի մը վրայ երեք թժիշկներու խորհրդակցութիւնը	63
12. Փառայնդ յուղարկաւորութեան մը գաղտնիքը . . .	65

Հ Ե Ղ Ի Ն Ա Կ Ի Ն Գ Ո Ր Ծ Ե Ր Ը

ԵՐԿՈՒ ՍՐՏՆԻ ՎԷԱԿ (Միշրէ Եւ Լուիզ)
հրատարակուած

ԲԻԶ ՕՐԷՆ ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅԵԼԻ

ՍԻՐՈՅ ԽԼԵԱԿՆԵՐ (Շարք մը ճորտիկներ)
ՎԵՐԶԻՆ ԶԴՁՈՒՄ (Ընդարձակ վեպ մը)

ԳՐԱՎԱՃԱՌ-ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ ԵՂԲԱՐՔ

Կ. Պոլիս, Չափնաճըշար, թիւ 24-26

Բերայ, Գոշե-գարու, թիւ 695

Գ Ր Ա Յ Ո Ւ Յ Ա Կ

Զարդարեան Գրատան հրատարակութեանց
և սեփական գիրքերու

	ՈՐ
Աղօթագիրք Հայ Ս. Եկեղեցւոյ. Սահակ Ա. Խաննեան.	
լաթակազմ	10
սկեզօծ	17
փառակազմ	25
Անգիր դպրութիւն և առակք. Վ. Վրդ. Տեր- Մինասեան.	30
Առձեռն նամականի. Ս. Գաբամանեան թրղ- թակազմ	7
լաթակազմ	9
Առողջարանութիւն երիտասարդուհեաց. քրզմ. Մ. Նազիկեան	6
Առողջապահութիւն և տածումն Ա. մանկու- թեան. Տօք. Փեռսիմալեան	2 $\frac{1}{2}$
Ասորա. — վէպ Բ. Սիլվա. քրզմ. Թ. Թերզեան	10
Ատրիէն. — վիպերգութիւն. Խ. Բաղսասարեան	10
Արուեստ հարստանալոյ. Թրզմ. Մ. Նազիկեան	2 $\frac{1}{2}$
Բարեկամ ամենեցուն. Տփ. Մ. Կիրակոսեան	10
Բարեկիրթ աղջիկ. — պատկերազարդ. Ս. Գա- բամանեան	կիսալաթ 5
լաթակազմ	7 $\frac{1}{2}$

	772.	
Գեթսեմանի . — կրօնական բանաստեղծութիւններ . Գր. Գալուսեան	6	
Գրական և իմաստասիրական շարժում . Յ. Տեմիրճիպաշեան	1884 տարեկանը 20 1885 տարեկանը 20	
Գամբանական ասացեալ ի Հ. Մաղաքիա վրդ . Օրմանեան	2	
Դասագիրք փիլիսոփայութեան . Տէր. Ն. Ռուսինեան	6	
Դաստիարակութիւն կամ նախագիտելիք բարոյական	2	
Եղբերգութիւններ . Ա. Համլանեան	2 1/2	
Երգ Արեւազալի ժամուն	1/2	
Երկար ապրելու միջոցները . Տ. Սաֆրէյ, Թրգ. Թ. Կեօզիւրեան	12	
Երկրագունա . — Գրական հանդէս . Խմբ. Ե. Տեմիրճիպաշեան .	1884 20 1885 20	
Ընկեցիկը . — Նորավէպ . Մելիք Պէլիքեան	2	
Թավուք պէպէմէք (հաւաքուծութիւն) . Մ. Էմիրեան	5	
Թէ ի՞նչ է խղերին . Թրգմ. Մ. Նազիկեան	5	
Թէ ինչպէ՞ս պէտք է պարել . Մ. Ն. Պարունեան պատկերազարդ	5	
Ժողովրդական Տարեցոյց 1907 և օրուան մը մէջ լուսանկարիչ ըլլալ առանց ուսուցչի . Ն. Կ. Պերպիեան . թղթակազմ	3 լաթակազմ 5	

	772.	
Ժողովրդական Տարեցոյց 1908 տարւոյ նուէրներով .	թղթակազմ 3 լաթակազմ 5	
Լինհարս և Գէրարուդ . Պէտտալոցի . Թրգմ. Խ. Սեփանեան	5	
Լոյս . — Չաւեշտաթերթ 1904 տարւոյ , Վ. Փափագեան	15	
Լոյս . կրօնաթերթ , Բարգէն վարդապետ 1905	50	
	1906 50	
Լքուած Գնար . Արսաշես Յարութիւնեան	5	
Միածան . Միսաֆ Մեծարեանց , Յառաջարան Արամ Անտոնեանի	4	
Կեանքի գործածութիւնը . Լորտ Էյվալերի , Թրգ. Գ. Ոսկեան	7	
Կրթութիւնը օրօրոցէն պարտի սկսիլ . Թրգ. Վ. Թովմասեան	5	
Հանրագիտակ Երկրագործ . և գիտական հանդէս 1898 և 99	80	
Հեգարան և ընթերցարան , Պ. Գալբայեան	1	
Հին ուխտի կտակարանը . Վարդան Բնն . Ասլանեան	3	
Հին օրեր , պուէտ Խաչատուր Միսաքեան . Յ. Գ. Մամբրեան	7 1/2	
Հիւժախտի արդի ամենայաջող դարմանը . Տէ. Կ. Գնանեան	3 1/2	
Մայրը ֆիզիքական տեսակէտով . Թրգ. Մ. Նազիկեան	3	

Մանր ուսմունք երկրագործական. Թրգ. Կ.	772.
Վահան	4
Մկրտութեան խորհուրդը. Ղեւոնդ վրդ.	
Դուրեան	5
Յուզման ժամեր. Յովնաննէս Սեբեան	10
Յուշատետր. Սիմոն Գաբամանեան	11 1/2
Յուշերու ծրար.	21 1/2
Նախնական գիտելիք Առողջապահութեան.	
Տէ. Ս. Յ. Յակոբեան	1
Ներշնչմունք. Տիգրան Ս. Սեբեան	5
Նշանագիր հայերէն և գաղղիերէն. Խ. Թան- սանեան	5
Նոր ուխտի Կտակարանը. Վարդան Քնն. Աս- լանեան	3
Նոր Բերականութիւն գրաբար. Ս. Գաբա- մանեան	7
Նոր Բերական Ֆրանսերէն. Մ. Յովնաննէսեան	11 1/2
Շարականք Մ. Ծննդեան.	1
Ուղեցոյց գրագիտութեան Օսմ. Պ. Գալըպեան	6
Ուղեցոյց կանանց և օրիորդաց. Թրգւ. Մ. Կ. Նազիկեան	5
Չորեքընգուեան խօսակցութիւն. Զ. Տ. Ս. Փա- վազեան	12
Պատմութիւն մարդկային պատուաստման. Տէ. Փեօսիմալեան	10
Պատմութիւն նախնեաց վաճառականութեան. Յ. Յովակիմեան	12
Պատմութիւն բարեկարգութեան. 2 հատոր (պատկերազարդ)	50

Պարզ Բարոզներ. Ղեւոնդ վրդ. Դուրեան	772. 12 1/2
Պարտաճանաչութիւն. Ծ. Թ. Քն. Յովակիմեան	3
Պարտէզ բարոյական և գործն. դաստիարա- կութեան. Տ. Փ. Հազարապետեան	4
Պարտէզ հոգեւոր, աղօթագիրք. լատիակազմ Թաշապատ	4 12
Սուրբ երկիր. Տրդատ վրդ. Պալեան	6
Սրբազան պատմութիւն մանկանց համար. Գ. Պաղտասաւեան	4
Սփոփանք Ռամկին. Միհրան Յովնաննէսեան	5
Վարդ և Շուշան. Տիգրան Ս. Շալեան	5
Տասնեւիններորդ դար և Յ. Պր. Տէրոյնց. Յ. Գ. Մամբեան	12 1/2
Տարերք Հանրահաշույ. Պ. Թազուրեան	15
Տարերք քաղաքական անտեսութեան. Ն. Փառնակեան	4
Տիւսթիւր. Օրինագիրք Օսմանեան. Կ. Փա- նոսեան. լատիակազմ	20
Տրամախօսութիւն գինեմոլութեան վրայ. Պ. Գ. Փողարեան	5
Բօպէնսօն հիքայէսի.	4
Փիլիսոփային Աշակերտը. վէպ Բօլ Պուրթէի. Թրգ. Օ. Չիֆթէ Սարաֆ	6
Փնջիկ. ընթերցարան. Ս. Գաբամանեանի	3
Փոքրիկ ընթերցարան. Ս. Գաբամանեան	3
Քաղաքական անտեսագիտութիւն. Մ. Քե- շիսեան	10
Քերականութիւն անգղիերէնի Ասատուրեան	12

Մատենասէրներու, գրածախներու, ուսուցիչ-
ներու, գրասէրներու, ծնողքներու, մատենադա-

ըննապետներու և ուրիշներու ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք վերոյգրեալ մեր հրատարակութեանց և սեփականութեանց վրայ որոնք աշխարհի ո և է մէկ անկիւնէն կարելի է ստանալ միևնոյն գիներով ճամբու ծախքը գրատանս վրայ ըլլալով, մեծաքանակ գնումներու համար գոհացուցիչ զեղչեր իսկ իւրաքանչիւր տեսակէն երբ գնուին 10էն աւելի օրինակներ, ամէն մէկ 10ին հատ մը նուէր կը տրուի նոյն գրքէն:

Դիմել Չարդարեան եղբարց գրատուն

Կ. Պոլիս Չաքմաբեքլար Թիւ 24-26

$$\begin{array}{r} 24 \\ 17 \\ \hline 168 \\ 24 \\ \hline 418 \end{array}$$

1p

104

—
—

« Ազգային գրադարան

NL0313619

24563

891.99

7-13